

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Socialinės pedagogikos magistratūros studijų programa

Žydrūnė Metrikienė

**ETIKOS, VERTYBIŲ IR MORALINIŲ SPRENDIMŲ RAIŠKA
SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ PROFESINĖJE VEIKLOJE**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė –
doc. dr. Daiva Alifanovienė*

2015

Magistro darbo santrauka

Darbe atskleista etikos, vertybių ir moralinių sprendimų raiška socialinių pedagogų profesinėje veikloje. Siekiant išsiaiškinti socialinių pedagogų etiką, vertybes ir moralinius sprendimus profesinėje veikloje buvo taikytas mišrių metodų tyrimas, kurio tikslas - atskleisti socialinių pedagogų etikos, vertybinių ir moralinių sprendimų raišką profesinėje veikloje.

Mišrių metodų tyrimo duomenų kaupimui pasirinkta apklausa – anketinės apklausos būdas. Tyrime dalyvavo 288 socialiniai pedagogai, dirbantys švietimo ir ugdymo įstaigose Lietuvoje. Gautų duomenų apdorojimui taikyta SPSS programa ir kokybinė turinio analizė. Svarbiausios mišrių metodų tyrimo išvados:

1. Išanalizavus deklaratyvų socialinių pedagogų moralės lygmenį pagal L. Kohlbergo pažintinį moralės vystymosi modelį nustatyta, jog dominuoja dvi moralinio išsivystymo stadijos: konvencinio lygmens tarpasmeninio atitikimo orientacijos stadija, kuomet gebama suprasti kitų asmenų požiūrius, tačiau socialinių normų laikomasi siekiant užtikrinti savo pačių gerovę, ir pokonvencinio lygmens socialinės sutarties, teisėtumo orientacijos stadija, kai visuotinai priimtose taisyklės suvokiamos kaip lankstus instrumentas žmoniškosioms vertybėms ir dėsniams palaikyti.
2. Realių profesinių moralinių dilemų sprendimų priėmimo dominuoja pokonvencinis moralės raidos lygmuo.
3. Atlikus socialinių pedagogų deklaruojamo ir realiai pasireiškiančio moralės lygmenų koreliacinę analizę nustatyta, jog jų sąsajos nėra stiprios: socialinių pedagogų deklaruojamos moralinių sprendimų priėmimo orientacijos stadijos nesutampa su realiose praktinės veiklos situacijose demonstruojamomis moralinių sprendimų priėmimo orientacijos stadijomis.
4. Kvalitatyvinio tyrimo metodas atskleidė, kad socialinių pedagogų profesinėje veikloje dominuoja konvencinis moralės raidos lygmuo.
5. Hipotezė, jog didžiosios dalies socialinių pedagogų moralinių sprendimų priėmimas vyksta konvencinio lygmens ketvirtoje stadijoje, iš dalies pasitvirtino.

2015 m. balandžio 23 d. tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Socialinė gerovė tarpdisciplininio požiūriu“ buvo pristatytas pranešimas parengtas remiantis atlikto mišrių metodų tyrimo rezultatais.

Esminiai žodžiai: etika, vertybės, moraliniai sprendimai, socialinis pedagogas, profesinė veikla.

Turinys

Magistro darbo santrauka	1
Įvadas.....	3
1 skyrius. TEORINIAI ETIKOS, VERTYBIŲ IR MORALINIŲ SPRENDIMŲ RAIŠKOS ASPEKTAI SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ PROFESINĖJE VEIKLOJE	7
1.1. Moralės-etinės kompetencijos ir asmens savybių reikšmingumas socialinių pedagogų profesinėje veikloje.....	7
1.2. Moralinė branda ir moralinių sprendimų priėmimas socialinių pedagogų profesinėje veikloje	10
1.3. Etikos ir vertybių raiška socialinių pedagogų profesinėje veikloje	18
2 skyrius. ETIKOS, VERTYBIŲ IR MORALINIŲ SPRENDIMŲ RAIŠKA SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ PEOFESINĖJE VEIKLOJE: TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ.....	28
2.1. Tyrimo metodika	28
2.2. Tyrimo organizavimas ir tyrimo dalyvių atranka	29
2.3. Etikos, vertybių ir moralinių sprendimų raiška socialinių pedagogų profesinėje veikloje analizė.....	30
2.3.1. Deklaratyvaus socialinių pedagogų moralinių sprendimų priėmimo lygmens analizė.....	30
2.3.2. Realus socialinio pedagogų moralinių sprendimų lygmens, pasireiškiančio praktinėje veikloje, analizė	38
2.3.3. Sąsajų tarp deklaratyvaus ir realaus socialinio pedagogų moralinių sprendimų priėmimo lygmenų analizė	47
Išvados	50
Literatūra	51
Summary	57
Priedai.....	58

Ivadas

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas

Dvidešimt pirmame amžiuje daugelyje Europos šalių, socialinių ir ekonominių permainų metu visuomenės nariai pastebi vis ryškesnį socialinių profesijų atstovų, tarp jų ir socialinių pedagogų, vertybinių nuostatų kitimą. Vykstant sparčiai vertybių kaitai įvairiose visuomenėse, kultūrose, moralinių vertybių žlugimas įgavo iki šiol neregėtą mastą. Socialinių pedagogų vertybės atsispindi jų elgesyje, sąveikoje su ugdytiniu ugdymo procese net ir tada, kai socialiniai pedagogai to neįsisąmonina. Labai svarbiu aspektu tampa ne tik socialinių pedagogų vertybinės nuostatos, kurias jie realizuoja per savo tiesioginę veiklą su ugdytiniu, jo šeima bei švietimo ir ugdymo įstaigos bendruomene, bet ir etinių principų laikymasis bei tinkamų moralinių sprendimų priėmimas profesinėje veikloje. Tačiau šiuo metu pastebimi socialinių profesijų atstovų profesinės kompetencijos trūkumai: pasitikėjimo ir profesinės etikos praradimas bei netinkamas teisingumo užtikrinimas ugdytinių gerovės atžvilgiu. Taigi, visuomenė nuolat keičiasi, pateikdama vis naujų iššūkių ir reikalavimų socialinėje srityje dirbantiems specialistams, jų turimos kompetencijos lygiui ir nuolatiniam profesiniam tobulėjimui. Socialiniai pedagogai, dirbantys švietimo ir ugdymo įstaigose, nuolatos turi ne tik siekti profesinio meistriškumo, kompetencijos, bet ir etiškai elgtis su ugdytiniais, bendrauti ir bendradarbiauti su švietimo ir ugdymo įstaiga, jos bendruomene. Visgi, socialinių pedagogų darbe yra ypač daug nekonkretumo: etikos principai pateikti profesiniame standarte, kvalifikacijos reikalavimuose ir pareiginiuose nuostatuose, juridinė atsakomybė ir kompetencija nurodyta įvairiuose įstatymuose ir poįstatyminiuose nuostatose. Etikos kodeksas, etikos perspektyva, vertybinės nuostatos, jų brandinimo būtinybė ir tinkamų moralinių sprendimų priėmimas ir toliau lieka itin svarbūs bei aktualūs socialiniams pedagogams.

Vertybės, vertybinės nuostatos tyrinėjamos daugelio autorių. Bendruosius vertybių teorijos klausimus, vertybių sampratą, rūšis analizavo Aramavičiūtė (2005), Bitinas (2000), Rokeach (1973), Nystrom (1990), Vasiliauskas (2005), Watson (2010) ir kt. Pakulaitė (2004) nagrinėjo socialinio pedagogo vertybines nuostatas. Leliūgienė, Paulauskaitė, Minkutė-Henrickson (2011) atliko tyrimą apie socialinio pedagogo etinių normų raišką profesinėje veikloje. Tyrimo rezultatai atskleidė etines dilemas ir sprendimus profesinėje veikloje laikantis etinių normų. Taip pat buvo atskleista socialinių pedagogų etinių požiūrių įvairovė, apribojimai, pozicijos, skirtingi poreikiai, pagarbos klientams aspektai. Praktiniame socialinių pedagogų darbe pasitaikančias etines problemas ir jų sprendimo būdus tyrė Kulkovienė ir Čepienė (2007). Socialinio pedagogo etinį elgesį analizavo Leliūgienė (2003). Srėbaliienė (2010) analizavo socialinio pedagogo profesines savybes, etikos principus ir funkcijas. Paulauskaitės (2010)

tyrime buvo atskleistos socialinių pedagogų etikos normų įgyvendinimo galimybės, jų profesinėje veikloje. Apie etinę kompetenciją, ją sudarančius elementus, jos raišką socialinėje veikloje plačiai rašė Gapšytė ir Snieškienė (2011): tyrimo metu atskleidamos etinės kompetencijos vystymo socialinio darbo praktikoje galimybės. Lukošaitienės (2011) atlikto tyrimo rezultatai parodė, jog socialinių pedagogų profesinėje veikloje sunkiausiais sprendimais laikomi etiniai sprendimai.

Atlikus tyrimų apžvalgą galima teigti, jog Lietuvos ir užsienio tyrėjai daugiausia dėmesio skiria etinių normų ir problemų analizei, taip pat etinių dilemų sprendimui ir etinėms kompetencijoms, tačiau etikos, vertybių ir moralinių sprendimų raiška nagrinėjama retai. Nedaugelis autorių tyrimų objektu pasirinko moralinius sprendimus: Miselytė (2009) atskleidė jaunimo subkultūrų moralinių sprendimų kompetencijos ypatumus, o Kriaučiūnienė (2008) analizavo būsimųjų užsienio kalbų mokytojų moralinius sprendimus kaip dorinės nuostatos išraišką. Taigi, socialinių pedagogų etikos ir vertybių raiška profesinėje veikloje analizuojama nepakankamai, o moralinių sprendimų raiška šiame kontekste iš viso nenagrinėta. Todėl šiame darbe bus siekiama atlikti mokslinę etikos, vertybių ir moralinių sprendimų priėmimo raiškos analizę socialinių pedagogų profesinėje veikloje remiantis L. Kohlbergo pažintiniu moralės vystymosi modeliu.

Socialiniai pedagogai, dirbantys socioedukacinį darbą, norėdami kompetentingai, efektyviai teikti socialines paslaugas, privalo vadovautis etiniais principais, vertybinėmis nuostatomis bei gebėti tinkamai priimti moralinius sprendimus. Tačiau socialiniams pedagogams keliama reikalavimai nebūtinai atitinka egzistuojančią realybę, todėl *magistro darbe keliami probleminiai klausimai: kokia etikos, vertybinių ir moralinių sprendimų raiška socialinių pedagogų profesinėje veikloje? Kaip reiškiasi socialinių pedagogų etika, vertybės ir moraliniai sprendimai profesinėje veikloje (pagal L. Kohlbergo pažintinį moralės vystymosi modelį)? Kaip pasiekti, kad socialiniai pedagogai profesinėje veikloje efektyviai teiktų socialines paslaugas, orientuotas į ugdytinio gerovės siekimą ir užtikrinimą?*

Tyrimo objektas - socialinių pedagogų etikos, vertybių ir moralinių sprendimų raiška profesinėje veikloje.

Hipotezė – tikėtina, jog didžiosios dalies socialinių pedagogų moralinių sprendimų priėmimas vyksta konvenciniame lygmenyje, ketvirtoje stadijoje pagal L. Kohlbergo pažintinį moralės vystymosi modelį.

Tyrimo tikslas - atskleisti socialinių pedagogų etikos, vertybinių ir moralinių sprendimų raišką profesinėje veikloje.

Uždaviniai:

1. Atskleisti etikos, vertybių ir moralinių sprendimų raišką ir reikšmingumą socialinių pedagogų profesinėje veikloje remiantis mokslinių šaltinių ir dokumentų analize.
2. Nustatyti deklaratyvių socialinių pedagogų nurodomą moralinių sprendimų priėmimo lygmenį pagal L. Kohlbergo pažintinį moralės vystymosi modelį.
3. Nustatyti realų socialinių pedagogų praktinėse profesinės veiklos situacijose demonstruojamą moralinių sprendimų priėmimo lygmenį pagal L. Kohlbergo pažintinį moralės vystymosi modelį.
4. Nustatyti sąsajas tarp deklaratyvaus ir realaus socialinių pedagogų moralinių sprendimų priėmimo lygmenų.
5. Atskleisti socialinių pedagogų profesinėje veikloje dominuojantį moralės lygmenį pagal L. Kohlbergo pažintinį moralės vystymosi modelį, taikant kvaliatyvinio tyrimo metodą.

Tyrimo dalyviai

Tyrimo dalyvavo 288 socialiniai pedagogai, dirbantys švietimo ir ugdymo įstaigose visoje Lietuvoje. Tyrimas atliktas 2015 metais nuo vasario 2 d. iki kovo 24 d.

Tyrimo metodologija ir metodai

Filosofinės, sociologinės, pedagoginės, psichologinės, socialinės veiklos literatūros šaltinių analizė, vertinimas ir sisteminimas bei dokumentų (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintas socialinio pedagogo rengimo standartas, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo) analizė, padėjusi atskleisti socialinių pedagogų etiką, vertybių ir moralinių sprendimų raišką socialinio pedagogo profesinėje veikloje.

Siekiant išsiaiškinti socialinių pedagogų etiką, vertybes ir moralinius sprendimus profesinėje veikloje buvo taikytas mišrių metodų tyrimas – derinamas kvantitatyvinis ir kvaliatyvinis metodai. Mišrių metodų tyrimo duomenų kaupimui pasirinkta apklausa raštu – anketinės apklausos būdas.

Anketos struktūrą sudaro socialinių - demografinių kintamųjų blokas (duomenys apie amžių, lytį, gyvenamąją vietą, išsilavinimą, darbovietę, kvalifikaciją, darbo stažą) bei pagrindinė anketos dalis, parengta pagal L. Kohlbergo pažintinį moralės vystymosi modelį išskiriant šešias moralinio mąstymo stadijas. Tyrimo dalyvių buvo prašoma įvertinti nurodytus dvylika teiginių (demonstruojamas moralės vystymosi lygmuo), trijose pateiktose situacijose buvo prašoma įvertinti galimus sprendimo variantus (realus moralės vystymosi lygmuo) bei atsakyti į šešis atviro tipo anketinės apklausos klausimus.

Mišrių metodų tyrime anketinės apklausos būdu surinkti duomenys apdorojami:

- Kvantitatyvinio metodo taikymo metu gautų duomenų apdorojimui taikytas statistinių duomenų apdorojimo paketas SPSS 22.0 (angl. *Statistical package for the social science*), taikyti ANOVA, Stjudento t-kriterijus (t-testas), Spirmeno koreliacijos koeficientas.
- Kvalitatyvinio metodo taikymo metu gautų duomenų apdorojimui taikyti kokybinės turinio analizės elementai (subkategorija, kategorija, įrodantis teiginys), metodologinis pagrindas – fenomenologinių tyrimų metodologinė paradigma. Kokybinės turinio analizės tipas – skelbiamoji.

Pagrindinės sąvokos

Etika – komplektas principų, apibūdinančių asmens elgesio normas, kurios paaiškina, kas gera ir teisinga ar bloga, ir neteisinga (Neale, Fullerton, 2010).

Vertybės - asmens normatyviniai įsitikinimai apie tinkamus elgesio standartus ir pageidautiną ar norimą rezultatą (Nystrom, 1990).

Moralinis sprendimas – asmens moralus elgesys, pasireiškiantis moralinio sprendimo priėmimo metu, atitinkantis moralės normas ir principus, ir siejamas su asmens gebėjimu moraliai samprotauti (Kriaučiūnienė, 2008, p. 60).

Socialinis pedagogas – vaiko gerovės advokatas, įgijęs socialinio pedagogo kvalifikaciją, dirbantis švietimo įstaigose bei socialinėse institucijose, atliekančiose ugdymo funkcijas, vykdančios pozityvią socializaciją, prevencines programas, socialines interakcijas (Kvieskienė, 2005).

Profesinė veikla – socialinio pedagogo pagrindinis veiklos tikslas yra vaiko gerovė, saugumas siekiant pozityvios integracijos ir socializacijos visuomenėje, skatinant visavertę asmenybės raišką ir pilietinę brandą (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo, 2001).

Magistro darbo struktūra

Magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas, kurį sudaro 94 šaltiniai, santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 8 lentelės ir 5 paveikslai. Prieduose pateikiama magistrinio baigiamojo darbo „Projektinė dalis“, socialinių pedagogų etikos kodekso gairės, anketa, pažymėjimas. Darbo apimtis – 57 puslapiai.

I skyrius. TEORINIAI ETIKOS, VERTYBIŲ IR MORALINIŲ SPRENDIMŲ RAIŠKOS ASPEKTAI SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ PROFESINĖJE VEIKLOJE

1.1. Moralės-etinės kompetencijos ir asmens savybių reikšmingumas socialinių pedagogų profesinėje veikloje

Dvidešimt pirmame amžiuje daugelyje Europos šalių socialių profesijų atstovų - socialinių darbuotojų ir socialinių pedagogų - tarpe pastebimi profesinės kompetencijos trūkumai: pasitikėjimo ir profesinės etikos praradimas bei netinkamas teisingumo užtikrinimas klientų (ugdytinių) gerovės atžvilgiu. Šie du minėti faktoriai - tik nedidelė dalis egzistuojančių etikos problemų socialinių profesijų specialistų tarpe. Banks (2007) šias problemas apibūdino įvesdamas terminą „naujas atsakingumas“. Vykstant sparčiai vertybių kaitai įvairiose visuomenėse, kultūrose, moralinių vertybių žlugimas įgavo iki šiol neregėtą mastą. Taigi, visuomenė nuolat keičiasi pateikdama vis naujų iššūkių ir reikalavimų socialinėje srityje dirbantiems specialistams, jų turimos kompetencijos lygiui ir nuolatiniam profesiniam tobulėjimui. Vadinasi, atsirado būtinybė analizuoti socialinių pedagogų moralės ir etinės kompetencijų sritis, kaip vieną iš aktualiausių ir problemiškesnių kompetencijos struktūros dalių.

Daugelis autorių (Jonutytė 2007; Kvedarienė 2005; Leliūgienė, 2002; Patterson, Tremper, Rypkema, 1994; Vaitkevičius; 1995), analizavę socialinio pedagogo profesinės veiklos ypatumus, reikšmingas subjektyvias aplinkybes profesinei veiklai ir socioedukaciniam darbui, nurodo, kad ne kiekvienas žmogus galėtų būti tinkamas šiam darbui. Tam reikalinga kompetencija, kuri įgalina socialinį pedagogą veikti profesinėje veikloje. Šiuo metu Lietuvoje nėra apibrėžto ir patvirtinto socialinio pedagogo kompetencijų aprašo, įtvirtinančio socialinio pedagogo profesines kompetencijas, įgalinančias jo profesionalaus socioedukacinio darbo atlikimą švietimo ir ugdymo įstaigose. Analizuojant socialinio pedagogo kompetencijų raišką socioedukaciniame darbe, pirmiausia reikia apibrėžti kompetencijos sąvoką švietimo sistemos kontekste. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2011) kompetencijos sąvoka apibrėžiama kaip gebėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, mokėjimų, įgūdžių, vertybinių nuostatų visuma. Daugelis autorių (Aidukaitė, 2008; Bitinas, 2000; Lepaitė, Jucevičienė, 2000) kompetencijos sąvoką apibrėžia ne tik individo žiniomis, mokėjimais ir įgūdžiais, bet požiūriais, polinkiais, turima patirtimi, asmenybės savybėmis ir vertybėmis. Tačiau Vernooij (1995) pateikia kitokią socialinio pedagogo kompetencijos sampratą, susidedančią iš asmeninės, teorinių profesinių žinių, analitinio supratimo ir veiksmo komponentų (žr. 1 paveikslą).

1 paveikslas Socialinio pedagogo kompetencija (sudaryta pagal Vernooij, 1995)

Žvelgiant į Vernooij (1995) išskirtas keturias socialinio pedagogo kompetencijos kategorijas, galima pažymėti, jog asmeninę kompetenciją sudaro asmens požiūris, vertybės, prietariai, emocinis reagavimas, lūkesčiai, stipriosios ir silpnosios asmenybės pusės. Teorinių profesinių žinių kompetencija lyg sudedamoji praktinės kompetencijos dalis, apimanti bendrąsias ir specialiąsias teorines žinias bei jų praktinį taikymą. Šios kompetencijos sritys sutampa su daugelio aukščiau minėtų autorių (Aidukaitė, 2008; Bitinas, 2000; Lepaitė, Jucevičienė, 2000) išskirtais kompetencijos sąvokos elementais. Analizuojant trečiąją - analitinio supratimo - kompetenciją reikia pažymėti, jog švietimo aplinkoje (ugdymo įstaigoje) pasitaiko įvairių situacijų, kurios iš specialisto reikalauja žinių, gebėjimų atpažinti socialines, konfliktines situacijas bei sugebėjimą jas spręsti tinkamai. Paskutinioji - veiksmo kompetencija, kuri yra svarbiausia iš visų kompetencijos kategorijų. Veiksmo kompetencija charakterizuojama ne tik kaip socialinio pedagogo aukšta etinė intervencija, bet taip pat jo pasiruošimas savirefleksijai ir sprendimų, kurie yra tinkami ugdytiniui, paieškai. Visi aukščiau minėtų autorių kompetencijos sąvokos apibrėžimo elementai sąlygoja sėkmingus individo darbo rezultatus kaip visuma asmenybės savybių (Jucevicienė, 2005). Šiame darbe kompetencija bus suprantama kaip socialinio pedagogo gebėjimas atlikti tam tikrą profesinę veiklą remiantis asmeninių savybių ir vertybinių nuostatų visuma.

Analizuojant socialinio pedagogo kompetencijos sudėtines dalis, reikėtų atkreipti dėmesį į asmens kompetencijos struktūrinę dalis. Struktūralistinėje kompetencijų vertinimo metodologijoje¹ akcentuojamos kelios asmens kompetencijos struktūrinės dalys. Viena iš išskiriamų dalių yra moralės kompetencija (Higham, 2006; Daukilas, Kasperiušienė, 2011; Pikūnas, 1994), kuri apibrėžiama labai skirtingai. 2011 metais įvykusiame tarptautiniame simpoziume „Moralinė kompetencija ir smegenys“ (angl. „*Moral Competence and the Brain*“)

¹ Struktūralistinėje kompetencijų vertinimo metodologijoje kompetencijos sąvokoje apibrėžiama kaip asmens praktinė saviraiška, pasireiškianti įvairiais būdais ir skirtingose srityse (Pedagogų kompetencijų raiška ugdymo procese, 2007).

pateiktas apibrėžimas, jog moralinė kompetencija yra gebėjimas spręsti moralinių vertybių konfliktus samprotaujant pasitelkiant vidinį mąstymą ir emocijas (Kriaučiūnienė, 2011). Tačiau pagal Higham (2006) moralės kompetencija – tai asmens (su)gebėjimas:

1. identifikuoti savo vertybes, etiką ir jų pagrindą;
2. išvengti moralinių vertybių spąstų, imponuojančių negalvojimą apie kitus;
3. įgyvendinti vertybes praktinėje veikloje, kurios atitiktų socialinio pedagogo darbo vertybes ir leistų praktiškai vadovautis etikos kodeksu.

Daukilas, Kasperiūnienė (2011) pateikia kitokį supratimą apie moralės kompetenciją. Autorių nuomone, minėta kompetencija pasireiškia universaliomis, asmens doro gyvenimo principais pagrįstomis vertybinėmis orientacijomis. Bauman (1993) papildė aukščiau minėtų autorių teiginius apie moralinės kompetencijos sąvoką, teigdamas, jog žmogaus prigimtis yra priklausoma nuo visuomenės, kurioje asmuo gyvena, todėl jis turi turėti teisingumo jausmą ir būti moraliai kompetentingas. Šis autoriaus teiginys atspindi ne tik sociologų, bet ir filosofų idėjas apie moralės supratimą ir reikšmingumą individo asmeniniame gyvenime bei profesinėje veikloje.

Kita reikšminga asmens kompetencijos struktūrinė dalis, kurią būtina aptarti, yra etinė kompetencija. Apie etinę kompetenciją, ją sudarančius elementus, jos raišką socialinėje veikloje plačiai rašė Gapšytė ir Snieškienė (2011), o jų atliktas tyrimas atskleidė etinės kompetencijos vystymo socialinio darbo praktikoje galimybes. Etinės kompetencijos pagrindas - asmeninės ir profesinės vertybės (Arduino, 2006, cit. Gapšytė, Snieškienė, 2011). Priešingą nuomonę išsako Whitton (2007), teigdamas, jog etinė kompetencija – tai specifinės žinios ir samprotavimo įgūdžiai, kurie reikalingi organizacijose dirbantiems nariams norint išvengti teisinių sankcijų, skandalų bei visuomenės nepasitikėjimo jo atstovaujamos profesijos atstovais.

Analizuojant etinę kompetenciją sudarančius elementus galima teigti jog šie elementai apima dalykinę žinią, mąstymo įgūdžius, problemos sprendimo įgūdžius, advokatavimą įgūdžius, savęs pažinimo ir konsensuso siekimo įgūdžius, nusistatymą ir įsipareigojimą (Gapšytė, Snieškienė, 2011; Whitton, 2007). Vadinasi, socialinio pedagogo etinės kompetencijos pagrindas yra jo asmeninių ir profesinių vertybių taikymas praktinėje profesinėje veikloje, vadovavimasis specifinėmis žiniomis ir analitinio mąstymo įgūdžiais pritaikant juos sudėtingose, konfliktinėse situacijose, skatinančiose specialistą elgtis tinkamai pagal deklaratyvias taisykles, etikos kodeksus. Tik tokiu būdu socialinis pedagogas gali išsaugoti savo, kaip socialinės veiklos atstovo, nepriekaištingą reputaciją ir pasitikėjimą savo bendruomenėje ir visuomenės narių tarpe.

Kad galėtų tinkamai atlikti savo profesinę veiklą, socialinis pedagogas - profesionalas turi atitikti jo asmenybei bei asmenybės savybėms keliamus reikalavimus. Socialinio pedagogo

asmenybės savybės - viena iš kompetencijos sandaros dalių, turinčių įtakos profesinės veiklos sėkmei (Jonutyte, 2007; Kvedariene, 2005). Jonutyte (2001, 2007), Kavaliauskienė (2005, 2008), Kučinskas, Kučinskienė, (2000), Kvedariene (2005), Leliūgienė (1997), Patterson, Tremper ir Rypkema (1994), Vaitkevičius (1995), svarbiausiomis įvardina tokias socialinio pedagogo asmenines savybes (subjektyvias aplinkybes): profesinės žinios ir gebėjimai, organizaciniai ir komunikaciniai gebėjimai, motyvacija, vidinė darna, empatija ir socialinis intelektas, psichofiziologinė ištvermė, moralinis etinis lygis. Vadinasi, socialinio pedagogo asmeninės savybės - viena iš sudėtinių jo turimos kompetencijos dalių, reikšmingų socioedukaciniam darbui.

Moralės kompetencija ir etinė kompetencija, kaip viena iš asmens kompetencijos struktūros dalių bei moralinis etinis lygis, kaip asmens savybė, ypač reikšmingas socialiniam pedagogui, dirbančiam socioedukacinį darbą. Moralinio etinio lygio, moralės kompetencijos ir etinės kompetencijos svarbumo ir reikšmingumo socialinių pedagogų profesinei kompetencijai supratimas padeda apibrėžti svarbiausią profesinės veiklos aspektą: socioedukacinis darbas reikalauja iš socialinio pedagogo moralės kompetencijos ir etinės kompetencijos laikymosi jam sąveikaujant mikro ir makro aplinkoje.

1.2. Moralinė branda ir moralinių sprendimų priėmimas socialinio pedagogo profesinėje veikloje

Socialinės veiklos² esmė yra kilusi iš moralės iniciatyvos (Banks, 2001), laikant šią socialinę veiklą praktine-moraline veikla. Socialinis pedagogas savo profesinėje veikloje dirba sąveikoje su ugdytiniais, jų teisėtais globėjais, ugdymo įstaigos bendruomene, visuomene/sociumu. Funkcine prasme jo, kaip specialisto, svarbiausias uždavinys - tarpusavio sąveikoje sukurti ir palaikyti abipusius pozityvius santykius tarp individų ir aplinkos. Šį teiginį patvirtina Ulevičius (2006), pažymėdamas, jog komunikavimo procese turėtų būti užtikrinamos etikos ir moralės normos. Tačiau šiuolaikinėje visuomenėje socialinės veiklos specialistai dažnai susiduria su moralės problemomis, o etikos, moralės ir vertybių klausimai tampa jo socialinės veiklos dalimi (Banks, 2001). Tai patvirtina Leliūgienė (2003) nurodydama, jog socioedukacinis darbas reikalauja iš specialisto moralinių vertybių pasirinkimo ir etiško elgesio. Taip pat autorė pažymi, jog humanistiniai, moraliniai principai yra pagrindinis specialisto vedlys profesinėje

² Socialinė pedagogika ir socialinis darbas yra vertinamos kaip skirtingos profesinės veiklos, tačiau nėra reikšmingos takoskyros tarp šių dviejų socialinių profesijų. Šių minėtų socialinės veiklos specialistų veiklos sritys sutampa tuo, kad abiejų profesijų specialistai siekia ugdytinio/kliento poreikių patenkinimo, socialinės gerovės užtikrinimo bei savo profesinės veiklos tobulinimo.

veikloje. Vadinasi, visi be išimties socialinėje veikloje dirbantys specialistai turėtų laikytis tinkamų moralės principų ir etiškai elgtis sąveikoje „žmogus – žmogus“.

Norint suprasti, kokio moralinio požiūrio iš tikrųjų laikosi socialiniai pedagogai ir kaip jie elgiasi praktinėje profesinėje veikloje, kokiose situacijoje susiduria specialistai ir kaip moralės, etines problemas jie sprendžia, svarbu išsiaiškinti moralės ir etikos sąvokų panašumus bei esminius skirtumus. Analizuojant moralės sąvokos specifiškumą vertėtų į šias sąvokas pažvelgti iš sociologijos, filosofijos, psichologijos, pedagogikos pozicijų. Giddens (2005) teigia, jog visuomenė yra tarpusavio santykių sistema, t.y. struktūrizuoti socialiniai santykiai, kuriais suburiami visi be išimties individai nepriklausomai nuo jų lyties, socialinio statuso, išsilavinimo, profesijos ir pan. remiantis kultūrinio konteksto veiksniais (vertybės, tradicijos, papročiai, normos).

Iki XX a. vyravo filosofinis požiūris į moralę. Remiantis šiuo požiūriu moralė buvo traktuojama kaip visuomenės nurodymai, normos, kaip dera asmeniui elgtis, o kaip ne (Miselytė, 2009). Sociologijoje ir pedagogikoje moralė taip pat apibrėžiama kaip žmonių elgesį reguliuojančios normos ir principai (Leonavičius, 1993), viena visuomenės sąmonės formų (Leonavičius, 1993; Pruskus, 2003; Rajeckas, 2004), kurią pagrindžia ir įgyvendina dorovinės vertybės (Rajeckas, 2004). Dorovės vertybės - tai apibendrinta ilgaamžė visuomenės individų patirtis, dėka kurios reguliuojami ir tvarkomi individų santykiai, rodantys, jog moralės normos atlieka individų elgesio, veiklos ir jų santykių visuomenėje reguliuojamąją funkciją. Leliūgienė (2003) pažymi, jog moralės normos – svarbus socialinės veiklos specialistų elgesio reguliavimo veiksnys. Vadinasi, moralė - tai visuomeninis institutas, atliekantis normatyvinę socialinio pedagogo elgesio reguliavimo funkciją: tai, ką jis turi daryti ir kaip elgtis, kad jo elgesys atitiktų visuomenėje egzistuojančias elgesio normas, norėdamas sėkmingai atlikti profesinę veiklą savo bendruomenėje ir visuomenėje.

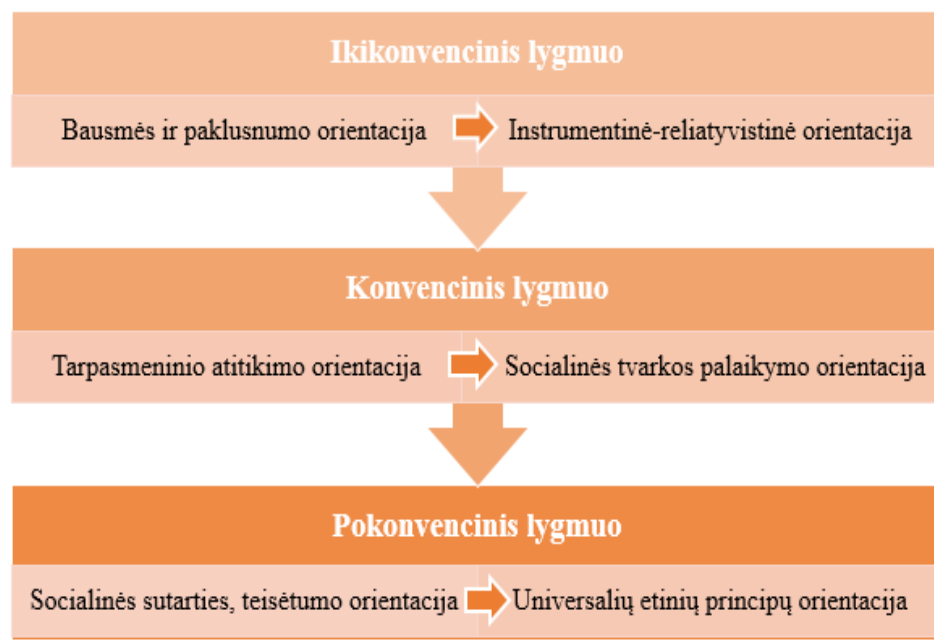
Remiantis psichologiniu moralės aiškinimo požiūriu, asmens jausmai, emocijos bei intelektas veikia moralinę elgseną, taigi primityvūs jausmai turi būti kontroliuojami sudėtingesnių jausmų (Kacevičius, 2014). Visi asmenys - moralės filosofai, jų moralinis mąstymas turi įtakos sprendimams ir elgsenai (Myers, 2000). Norėdami suprasti moralės sąsajas asmens elgsenai pirmiausia turime pažvelgti į moralinę brandą. Moralinė branda įgalina asmenį atitinkamai elgtis priklausomai nuo to, kuriame moralinės brandos lygyje jis yra. Asmens moralės vystymasis/raida neatstovauja žinioms apie kultūrinės vertybes, paprastai vedančioms į etinį reliatyvizmą, tačiau atstovauja transformaciją, kuri atsiranda asmens „formoje“ ar jo minčių struktūroje (Kohlberg, Hersh, 1977). Vadinasi, tam reikalinga asmens moralės vystymosi/raidos analizė, plėtojanti moralės, kuri laikoma universalios vystymosi seka, struktūrą skirtingose kultūrose ir visuomenėse.

L. Kohlbergas savo daktaro disertacijoje pakeitė egzistavusius ir apibrėžtus J. Piaget devynis hipotetinės moralinės dilemos scenarijus (Kohlberg, Hersh, 1977; Krebs, Denton, 2005; Žukauskienė, 2007). J. Piaget buvo pagrindęs kognityvinės raidos universalumą atskleisdamas, kaip asmens raidoje vystosi jo kognityviniai gebėjimai nuo sensomotorinės stadijos iki formalių operacijų (Briedis, Kazlauskas, 2008). Longitudinio³ tyrimo ir kitų empirinių⁴ tyrimų metu buvo gauti rezultatai, kurių pagrindu L. Kohlbergas sukūrė pažintinį moralės vystymosi modelį (angl. *Cognitive–developmental model of morality*). Šiame modelyje pateikiamos schemas, kuriomis vadovaujantis žmonės priima moralinius sprendimus savo kasdieniniame gyvenime. Modelį sudaro trys moralės lygmenys, kurių kiekvienas padalintas į dvi stadijas (žr. 2 paveikslą). Krebs ir Denton (2005) nurodo, jog išskiriamos trys svarbiausios Kohlbergo moralės vystymosi modelio prielaidos. Visų pirma, pirminis kriterijus moralės vystymuisi yra moralinio sprendimo branda. Antra, moralinis sprendimas yra organizuojamas “struktūros visumoje”. Ir trečia, naują struktūrą žmonės įgyja tik tuomet, kai sena struktūra keičiama į naują. Pasak Žukauskienės (2007), Kohlbergas, sudarydamas moralės raidos stadijų seką, siekė labai tiksliai apibūdinti kokybinius moralės sampratos pokyčius, kurie vyksta nuo vaikystės iki senatvės. Tad reikia pabrėžti, kad intelektualiai tobulėjančių asmenų moralinis samprotavimas vystosi pereidamas šešias modelio stadijas, judėdami nuo paprasto, konkretaus mąstymo link abstraktesnio, principingesnio mąstymo. Taigi šio modelio šešios moralinio mąstymo stadijos sudaro invariantinę seką⁵ (Kohlbergas, Hersh, 1977; Žukauskienė, 2007).

³ Longitudinis tyrimas (*angl. sequential*) - periodiškai yra apklausiami (tiriami) tie patys tiriamieji. Ši tyrimų rūšis pirmiausiai buvo naudojami psichologijoje, vėliau buvo taikomi ir socialinėje psichologijoje bei sociologijoje. Psichologijoje naudojamas kaip žmonių individualių bei amžiaus skirtumų tyrimo instrumentas (Taljūnaitė, 2008).

⁴ Raidos psichologijoje naudojami: skersinio pjūvio metodas; longitudinalinis tyrimas; nuoseklus tyrimas.

⁵ Invariantinė seka - fiksuota žingsnių seka, kurią asmuo praeina nuosekliai, nepraleisdamas nė vienos stadijos (Žukauskienė, 2007).

2 paveikslas L. Kohlbergo pažintinis moralės vystymosi modelis

(sudaryta pagal Kohlberg, Hersh, 1977)

Ikikonvencinis lygmuo: šiame lygmenyje asmuo pasiduoda taisyklėms, egzistuojančioms jo kultūroje, visuomenėje ir, vertindamas savo bei aplinkinių veiksmus vadovaujasi kategorijomis „geras“ ar „blogas“, „teisingas“ ar „klaidingas“. Šios kategorijos, dar vadinamos etiketėmis, interpretuojamos remiantis dviem aspektais⁶:

- Taisyklėmis: reikalavimus diktuojantis asmuo yra fiziškai stipresnis (autoritetas), o jų besilaikantis - „fiziškai menkesnis“. Jis prisiderina prie autoriteto keliamų reikalavimų ir taisyklių.
- Hedonistinėmis⁷ veiksmų pasekmėmis: atsižvelgiama į tai, kokius - malonius ar nemalonus - elgesio padarinius sukels toks elgesys. Elgesio padariniai gali būti bausmė, apdovanojimas, keitimosi nauda. „Elgesys, kurio rezultatas yra bausmė, laikomas blogu, o tas, už kurį apdovanojama, geru“ (Žukauskienė, 2007, p. 282). Šiame lygmenyje moralė vis dar yra reguliuojama iš išorės (Žukauskienė, 2007). „Savų interesų moralė: vengti bausmės arba gauti konkretų atlygį“ (Myers, 2000, p. 113).

Ikikonvenciniame lygmenyje išskiriamos dvi moralinio vystymosi orientacijos stadijos:

- ✚ **Bausmės ir paklusnumo orientacijos stadija:** susijusi su asmens savanaudiškais interesais, t.y. asmuo paklūsta tik dėl to, kad jis vengia bausmės arba siekia konkrečios naudos. Fizinės veiksmų pasekmės nustato „gerą“ ar „blogą“ elgesį, nepriklausomai nuo to, kokios bus šio veiksmo pasekmės prasmės ar vertybių atžvilgiu. Vadovaujantis

⁶ Kohlberg, Hersh (1977).

⁷ Hedonizmas – etikos koncepcija, laikanti moralumą aukščiausiu gėriu (Baranova, 2002).

bausmės ir paklusnumo orientacijos stadija vengiama bausmės ir visiškai paklūstama demonstruojamai galiai, bijoma būti nubaustam ir paisoma autoriteto nuomonės subjektyviai įvertinant savo elgesio teisingumą, tačiau neatsižvelgiama į pamatinį moralės tvarkos pagrindą (Kohlberg, Hersh, 1977). „Autoriteto požiūris priimamas kaip savo, svarbiausia išvengti bausmės“ (Miselytė, 2009, cit. p. 222). Trevino (1986) nurodo, jog asmuo laikosi taisyklių, tik tam, kad išvengtų fizinės bausmės, todėl paklūstama autoritetui tik dėl savęs ir savo gerovės. Briedis ir Kazlauskas (2008) teigia, jog teisinga yra tai, kas nenusipelno bausmės.

✚ **Instrumentinė - reliatyvistinė orientacijos stadija:** teisingi asmens veiksmai yra tie, kurie instrumentiškai atitinka jo paties, o kartais - ir kitų asmenų poreikius (būdingas suinteresuotumas kitų asmenų interesais, bet jų asmuo nevertina kategorijomis „geras“ ar „blogas“). Į santykius su kitais asmenimis žiūrima lyg į rinką ir vadovaujamosi tokiomis elgesio kategorijomis kaip sąžiningumas, abipusiškumas, vienodas pasidalinimas, tačiau šie santykiai visada interpretuojami fiziniu, pragmatiniu būdu (Kohlberg, Hersh, 1977). Abipusiškumo principo esmė - ne lojalumas, dėkingumas ar teisingumas, o principas: „Tu man, aš tau“. Myers (2000) teigimu, įstatymų ir socialinių taisyklių asmuo laikosi tik todėl, kad tai yra įstatymai ir taisyklės. Asmuo, galėdamas pažvelgti į dileminę situaciją kito žmogaus požiūriu, gali pritariti socialiai priimtiems arba neprieštaraujantiems socialinei tvarkai poelgiams. „Suvokiamas abipusiškumo dėsnis; svarbiausia – savi poreikiai ir interesai“ (Miselytė, 2009, p. 222). Trevino (1986) nurodo, jog asmuo vadovaujasi taisyklėmis tik tuomet, kai šios yra artimiausios asmens interesams. Teisingumas - tarsi lygūs mainai už sąžiningą elgesį. „Konfliktai turi būti sprendžiami instrumentinės savitarpio pagalbos būdu“ (Briedis, Kazlauskas, 2008, cit. p. 153). Šie minėti autoriai teigia, jog vertybės sutampa su asmeniniu interesu, apimančiu supratimą, kad ir kiti asmenys taip pat turi interesų. Kai tik asmeniui susiformuoja abstraktus mąstymo formaliomis operacijomis stadija (pagal J. Piaget), tuomet jo moralinis mąstymas pereina į trečią moralinės brandos lygį.

Konvencinis lygmuo: šiame lygmenyje palaikomi asmens šeimos, grupės, organizacijos ar visuomenės lūkesčiai vertinant juos iš subjektyvaus teisingumo suvokimo pozicijos neatsižvelgiant į tiesiogines ir akivaizdžias pasekmes. Asmens požiūris turi atitikti ne tik jo lūkesčius į egzistuojančią socialinę tvarką – jis turi būti lojalus asmenims, artimiausiai grupei ar organizacijai aktyviai identifikuojantis su tuo, palaikant, remiant ir pateisinant joje egzistuojančią tvarką. „Įstatymų ir socialinių taisyklių moralė: siekti pritarimo ir vengti nepritarimo“ (Myers, 2000, cit. p. 113). Asmuo su pagarba žiūri į socialines normas kaip į moralės pagrindą. Visgi socialinių normų laikymasis nėra motyvuotas tiesioginiais jo veiksmų

padariniais – svarbesnis yra visuomenės palaikymas. Tik patys individai turi teisę aktyviai keisti socialinę tvarką (Žukauskienė, 2007).

Konvenciniame lygmenyje išskiriamos dvi moralinio vystimosi orientacijos stadijos:

✚ **Tarpasmeninio atitikimo orientacijos stadija:** asmens „geras“ elgesys yra toks, kuris suteikia malonumo arba padeda kitiems ir yra teigiamai įvertinamas kitų asmenų (šeimos, draugų, organizacijos ir t.t.). Artimiausios aplinkos interesai turi didžiulę reikšmę asmeniui. Asmuo tiki, kad socialinių normų svarbu laikytis savo paties labai (Žukauskienė, 2007), tačiau suprasti ir kitokį požiūrį“ (Miselytė, 2009). Trevino (1986) nurodo, kad šios stadijos bruožas - stereotipinis „geras“ elgesys: asmuo gyvena pagal tai, ko iš jo tikisi žmonės, esantys šalia jo. Grupė, su kuria asmuo tapatinasi, pateikia informaciją apie vertybes (Briedis, Kazlauskas, 2008).

✚ **Socialinės tvarkos palaikymo orientacijos stadija:** joje orientuojamasi į įgaliojimus, nustatytas taisykles ir socialinės tvarkos palaikymą. Teisingas elgesys sudarytas iš pareigos atlikimo, rodant pagarbą įgaliojimams, palaikant socialinę tvarką savo pačių labai. „Taisyklių, įstatymų turi laikytis kiekvienas, kad išliktų socialinė tvarka“ (Miselytė, 2009, cit. p. 222). Trevino (1986) pažymi, kad šioje stadijoje asmuo vykdo savo pareigas ir įsipareigojimus, kuriuos turi atlikti. Laikomasi įstatymų (išskyrus kraštutinius atvejus, kai jie prieštarauja patvirtintoms ilgalaikėms socialinėms pareigoms (prievolėms)) taip prisidedant prie visuomenės, grupės. Asmuo supranta, kad jo teisės turi sutapti su visuomenėje vyraujančiomis teisėmis bei galiojančiomis taisyklėmis. Tad jo, kaip specialisto, pareigos vykdymas visuomenei yra jo „geras“, „teisingas“ elgesys, paremtas visuomenėje galiojančiais įstatymais ir socialine tvarka. Nepriklausomai nuo to, kurioje visuomenėje ar kultūroje asmuo gyvena, ketvirtoje stadijoje moralinė raida jam yra numačiusi visuomeninių interesų ir vertybių priėmimą, nes visuomenė asmeniui pateikia informaciją apie vertybes (Briedis, Kazlauskas, 2008). Dažnai asmens moralės vystymasis šioje stadijoje sustoja.

Pokonvencinis lygmuo: šiame lygmenyje jaučiamos aiškios pastangos ne tik nusistatyti moralines vertybes ir principus, bet ir praktiškai jas pritaikyti kasdieniniame gyvenime ar profesinėje veikloje. Žukauskienė (2007) papildė šį teiginį, pažymėdama, jog asmuo moralę stengiasi apibrėžti abstrakčiomis vertybėmis ir principais, kurie galiotų ir praktiškai būtų taikomi visose situacijose, visuomenėse. „Abstrakčių principų moralė: skelbti neginčijamas teises ir asmeninius etinius principus“ (Myers, 2000, p. 113). Pokonvenciniame lygmenyje išskiriamos dvi moralinio vystimosi orientacijos stadijos:

✚ **Socialinės sutarties, teisėtumo orientacijos stadija:** teisingas veiksmas yra apibrėžiamas bendruosiuose asmens teisių ir standartų susitarimuose, kurie kritiškai

įvertinti ir būdingi visai visuomenei. Asmuo aiškiai supranta vertybių ir nuomonių reliatyvumą, toleruoja skirtingus požiūrius. Teisingam elgesiui yra svarbios asmens vertybės ir nuomonė nuošalyje paliekant tai, kas konstituciškai ir demokratiškai sutarta, tad griežtos taisyklės ir standartai mažiau svarbūs siekiant konsensuso tarp konfliktuojančių asmenų, grupių (Kohlberg, Hersh, 1977). Rezultatas – asmens moralė, pasireiškianti asmens dėmesiu „teisingam požiūriui“, tačiau atsižvelgiant į galimybę keisti įstatymus vadovaujantis racionali socialinio naudingumo principu. „Taisyklės suvokiamos kaip lankstus instrumentas žmogiškosioms vertybėms, dėsniams palaikyti“ (Miselytė, 2009, cit. p. 222). Trevino (1986) pažymi, kad žmonės laikosi įvairių vertybių ir taisyklių, nes jos yra socialiai sutartos (priimtos). Asmuo deda visas pastangas siekdamas išsaugoti nereliatyvias vertybes ir teises, nepaisant daugumos nuomonės. Briedis ir Kazlauskas (2008), nurodo, kad atsiranda kokybinis moralinės raidos charakteristikos skirtumas: ne tik pagilinamas ar išplečiamas tapatinimosi su kitais mechanizmas, tačiau atsiranda sprendimai apie interesų ir vertybių turinį atsižvelgiant į vertybių hierarchijos prioritetus reikalavimas.

✚ **Universalių etinių principų orientacijos stadija:** asmuo priima sprendimus vadovaudamasis savo sąžine. Teisingas elgesys apibrėžiamas kaip sąžiningas sprendimas, atitinkantis savarankiškai pasirinktus etinius principus, apeliuojamus į loginį visapusiškumą, universalumą ir nuoseklumą. Šie principai yra abstraktūs ir etiški (auksinė taisyklė, kategorinis imperatyvas); jie nėra konkrečios moralės taisyklės taip, kaip dešimt dievo įsakymų. Tai yra intuityviai jaučiami universalūs principai: teisingumo, abipusiškumo ir lygiateisiškumo, pagarbos žmogaus, kaip atskiro asmens, teisėms ir orumui (Kohlberg, Hersh, 1977). Asmuo visuomet elgiasi pagal savo įsitikinimus, remdamasis universaliais teisingumo ir žmogaus teisių principais, nes pats jais tvirtai tiki. „Taisyklės suvokiamos kaip lankstus instrumentas žmogiškosioms vertybėms, dėsniams palaikyti“ (Miselytė, 2009, cit. p. 222). Trevino (1986) nurodo, kas asmuo savarankiškai pasirenka etinius principus. Tačiau kai galiojantys visuomenėje įstatymai pažeidžia asmens etinius principus, šis veikia pagal savo etinius principus. Tai patvirtina ir Briedžio, Kazlausko (2008), teiginiai, jog asmenims, esantiems šioje moralinės raidos vystimosi stadijoje, yra būdingi kognityviniai gebėjimai, numatantys fundamentalesnį moralinį žinojimą, platesnę kritinę perspektyvą, pasižymintys moralinės drąsos manifestacija. Vienas iš kognityvinių gebėjimų yra abipusiškumo gebėjimas, t.y. savęs įsivaizdavimas kito asmens situacijoje ir sprendimo priėmimas atsižvelgiant į kito asmens interesus, požiūrį. „Tokiu būdu iš abipusiškumo gebėjimo išvestas moralinis sprendimas yra absoliučiai neegocentrinis“ (Briedis, Kazlauskas, 2008, cit. p. 155). Šioje

stadijoje esantys asmenys yra pasiruošę paaukoti savo gyvybę už moralinius įsitikinimus (Briedis, Kazlauskas, 2008). Tai reiškia, kad tie asmenys, kurie nėra pasiruošę pasielgti drąsiai laikantis savo tvirtų moralės pozicijų, ginti savo įsitikinimų, nėra pasiekę visapusiškos ir galutinės moralinės brandos. Šį minėtą teiginį patvirtina Briedis ir Kazlauskas (2008) teigdami, jog fundamentalus moralinis judesys (invariantine seka) numato svarbų motyvacinį horizontą – drąsą savo įsitikinimams, kuriuos asmuo prilygina gyvenimui. Visgi L. Kohlbergas nurodo, kad yra galimybė įgyti šių reikalingų kognityvinių savybių šeštajai moralės brandos stadijai, tačiau tik pats asmuo gali nenorėti susieti savo gyvenimo su šia stadija iki pat savo egzistencijos žemėje pabaigos ir leisti žemyn į žemesnes stadijas. Šeštosios stadijos narių motyvacija – savigarba (savęs vertinimo struktūra).

Visgi L. Kohlbergo pažintinis moralinio vystymosi modelis sulaukė ir tyrėjų kritikos. Pirmiausia šis modelis kritikuojamas dėl jo neuniversalumo: modelis sunkiai pritaikomas skirtingose visuomenėse ir kultūrose. Miselytė (2009), išnagrinėjusi įvairių mokslininkų (Gibbs ir kt., 2007; Lind, 1986; Narvaez, 2005; Sunar, 2002) darbus, nurodo, kad šis modelis tinka tik Vakarų kultūroms, tačiau savo pačios Lietuvoje atliktu tyrimu pagrindžia Kohlbergo moralinio mąstymo modelį ir jo brendimo stadijų nuoseklumą. Edwards (1982), Snarey (1985) atlikti tyrimai taip pat patvirtina Kohlbergo pažintinį moralinio vystymosi modelį ir tai, kad įvairių kultūrų asmenų moralinis mąstymas laipsniškai tobulėja, pereidamas iš vienos pakopos į kitą. Visgi minėti tyrėjai nustatė, kad trečią moralinio mąstymo raidos pakopą dažniausiai pereina tie asmenys, kurie turi aukštesnį išsilavinimą, priklauso aukštesniems socialiniams sluoksniams, gyvena tose Europos šalyse ir Šiaurės Amerikoje, kuriose vertinamas individualizmas. Vadinas, Kohlbergo moralinio mąstymo modelis netaikytinas bendruomeninių visuomenių žmonių moraliniam mąstymui tirti, taip pat tokių šalių kaip Kinija ar Papua Naujoji Gvinėja gyventojams. Antrasis aspektas, dėl kurio Kohlbergo pažintinis moralinio vystymosi modelis susilaukia nemažai kritikos, yra pernelyg išreikštas vyriškas požiūris į moralę. Nors Blake ir Cohen (1984), Friedman ir kt. (1987), Thoma (1986) atliko tyrimus, kurių metu nenustatyta ryškių skirtumų tarp vyrų ir moterų moralinio mąstymo, tačiau kitų tyrėjų duomenis liudija, jog moterys dažniau vadovaujasi Carol Gilligan globos/rūpesčio etika.

Socialiniai pedagogai dažnai vadovaujasi nuostata, kad būtent jo supratimas apie moralės normas yra absoliučiai ir išskirtinai teisingas (Leliūgienė, 2003). Socialinės veiklos specialistų, tarp jų ir socialinių pedagogų, profesinė veikla paremta moraliniais aspektais, tačiau nėra ir negali būti vienodų gėrio ir blogio supratimo atvejų, kad ir to paties ugdytinio probleminės situacijos atžvilgiu. Socialinis pedagogas yra neapsaugotas nuo galimybės klysti. Tai patvirtina ir filosofų mintys, jog moralumo/moralinis subjektas yra asmuo, šiuo atveju

socialinis pedagogas, kuris nori būti įvertintas aplinkinių savo vidinio apsisprendimo bei savo paties interesų. Žmogaus asmens vertę lemia būtent tai, kad jis žino esąs absoliutas ir apibrėžia save, kad ir kaip susiklostytų išorinės priežastys (Baranova, 2002). Socialinis pedagogas ieško kriterijaus (-ų), kuriuo (-iais) remdamasis įvertintų savo būsimo veiksmo pasekmes. Analizuojant socialinio pedagogo moralinius veiksmus kategorijomis „teisingas“ ar „neteisingas“ utilitarizmo klasikų konsekvencializmo principu akcentuojama, jog asmens teigiamą ar neigiamą veiksmų vertingumą lemia veiksmų rezultatų ir padarinių vertė. Tačiau žvelgiant į asmens veiksmų vertingumą hedonizmo principu, galima teigti, jog vienintelis savaiminis gėris yra malonumas, o blogis – kančia (Baranova, 2004). Moraliai teisingo sprendimo priėmimas - tai įrodymas socialiniam pedagogui, jog jis turi įgijęs moralinę sprendimų kompetenciją, kurią Kohlberg ir Lind (cit. Miselytė, 2003) apibrėžia kaip gebėjimą priimti sprendimus ir nutarimus, kurie yra moralūs, paremti vidiniais dėsniais, kuriais remiantis asmuo vykdo savo veiklą. Socialinio pedagogo, dirbančio švietimo ir ugdymo įstaigoje, vaidmuo ugdytinių ugdymo procese yra svarbus dėl kelių priežasčių: pirma, jis užkertą kelią konfliktinėms situacijoms, antra, bendruomeniškas darbas ugdymo įstaigoje kartu su socialiniu pedagogu kelia šios įstaigos veiklos efektyvumą. Tad socialinis pedagogas „privalo siekti gėrio ir kovoti su blogiu“ ir pagrindinis, jo, kaip socialinio pedagogo „atlygis už darbą būna moralinis pasitenkinimas ir įvykdytos pareigos supratimas“ (Leliūgienė, 2003, p. 109). Deklaratyviųjų socialinių įsipareigojimų ugdymo įstaigai pripažinimas ir pareigų (profesinės veiklos funkcijų) atlikimas turėtų būti socialinio pedagogo veiklos motyvacijos šaltinis. Tačiau Kriaučiūnienė (2011), remdamasi profesorės dr. Ewa Nowak teiginiais, pažymi, jog asmeniui priimant moralinius sprendimus, svarbūs ne tik jo racionalūs samprotavimai, bet ir jausmai. Tik dėka moralinių jausmų atpažįstamos moralinės problemos, tad jausmai atlieka moralinio orientyro funkciją priimant moralinius sprendimus. Vadinasi, socialinis pedagogas diskursyvaus mąstymo būdu turėtų išsiaiškinti, kiek jo galimuose/ numatomuose veiksmuose yra alternatyvų (teigiamų ir neigiamų padarinių), ir tik tuomet priimti sprendimą ir veikti tam tikroje situacijoje. Remiantis šiuo požiūriu socialiniai pedagogai, dirbantys socioeducacinį darbą, norėdami būti moraliais, turėtų tinkamai moraliai galvoti, kalbėti ir atitinkamai elgtis.

1.3. Etikos ir vertybių raiška socialinių pedagogų profesinėje veikloje

Šiuolaikinėje visuomenėje vyksta intensyvi kultūros globalizacija, dvasinio - moralinio pobūdžio vertybių krizė, apimanti sparčią vertybių kaitą, kuri sukuria naujos prasmės konstravimo kontekstus bei keičia asmens vertybinius santykius su visuomene, artimiausia bendruomene, organizacija. Neįsivaizduojama, jog šiuolaikinėje visuomenėje socialinis pedagogas savo profesinėje veikloje (socioeducaciniame darbe) galėtų nesivadovauti vertybinėmis nuostatomis ar elgtųsi ne pagal etinius principus.

Formuojantis socialinės veiklos profesijoms, vertybės ir etika buvo kertinis akmuo, kurių pagrindu socialinė veikla tapo pagrįsta profesine veikla, apėmusia normatyvinius svarstymus to, kas turi būti padaryta išreiškiant jos etišką orientaciją. Pagal Reamer (2005) socialinės veiklos vertybių ir etikos vystymasis turi keturias skirtingas stadijas: moralės periodą, vertybių periodą, etikos teorijos ir sprendimų priėmimo periodą bei etiškų standartų ir rizikos valdymo periodą. Moralės periodas, kai socialinė veikla tapo profesija, yra labiau susijusi su kliento morale negu su specialisto vertybėmis. Minėto autoriaus manymu, tai privedė prie paternalistinių pastangų sustiprinti savivalių klientų dorumą. Jungtinėje Karalystėje įvairios visuomeninės organizacijos siekė pakelti atskirų asmenų ir visos visuomenės moralinį lygį. Šių visuomeninių organizacijų su morale susijusios vykdomos veiklos padėjo pamatus kai kurioms pirminėms socialinės veiklos vertybėms, akcentuojant asmens vertės svarbumą, orumą ir paslaugų teikimą žmonijai (Bisman 2003).

2010 metais Anglijoje buvo pradėta socialinio darbo reforma⁸. Šios reformos metu buvo plėtojama socialinės veiklos specialistų⁹ profesinių gebėjimų programa, kurioje siūlomas būtinas profesinių gebėjimų pagrindas, reikšmingas socialinę veiklą dirbančiam specialistui. Šį pagrindą sudaro vertybės ir etika, kaip viena bendra gebėjimų sritis. Remiantis šia profesinių gebėjimų programa galima teigti, jog vienas iš svarbiausių socialinės veiklos specialistų profesinės praktikos komponentų yra vertybės (Banks, 2005; Barnard, Horner, Wild (2008); Harrington, Dolgoff, 2009; Verbylė, Kondratavičienė, 2013), kurios, sujungtos į vieną visumą kartu su teorinėmis žiniomis bei įgūdžiais, sudaro profesinę kompetenciją. Profesinė kompetencija buvo analizuota pirmame skyriuje, kuriame taip pat akcentuojama, jog vienas iš socialinio pedagogo kompetencijos pamatų sudarančių elementų yra vertybinės nuostatos. Vadinasi, vertybinės nuostatos yra ne tik vienas iš socialinio pedagogo kompetencijos elementų, bet ir profesinės veiklos pagrindas, siekimas tinkamai atlikti profesinę veiklą, numatytų funkcijų vykdymas socioeducaciniame darbe. Būtent dėl šios priežasties ima ryškėti vertybių vieta socialinio pedagogo kompetencijos struktūroje, kurioje vertybinių nuostatų dėka yra įprasminamos socialinio pedagogo žinios ir įgūdžiai.

Norėdami suvokti vertybes ir jų svarbą socialinio pedagogo profesinės veiklos pagrindui, pirmiausiai turime žvelgti iš sociologinės pozicijos. Jos atstovas Giddens (2005) teigia, jog visuomenės kultūra apima nematerialųjį veiklos aspektą, kuriam priskiriamos

⁸ Socialinio darbo profesinių gebėjimų programos iniciatorius - Department of Health. Išsamiau paanalizuoti galima profesinių gebėjimų programą Department of Health publikuotame leidinyje *“Building a safe and confident future: implementing the recommendations of the Social Work Task Force”*.

⁹ Atsižvelgiant į tai, kad nėra reikšmingos takoskyros tarp socialinių pedagogų ir socialinių darbuotojų, kadangi abiejų profesijų specialistai siekia ugdytinio/kliento poreikių tenkinimo, socialinės gerovės užtikrinimo bei savo profesinės veiklos tobulinimo, tad šiame skyriuje analizuojant etiką ir vertybes bus naudojamas bendras terminas „Socialinės veiklos specialistai“, apimantis socialinius pedagogus ir socialinius darbuotojus.

vertybės, idėjos ir įsitikinimai. Vertybės suteikia visuomenės/kultūros nariams prasmę ir kryptį, kai šie užmezga santykį su socialine tikrove. Šių asmenų elgsena savo aplinkoje (visuomenėje, bendruomenėje) taip pat yra formuojama vertybių ir normų pagrindu. Tačiau minėtas autorių pažymi, jog skirtingų visuomenių/kultūrų vertybės skiriasi. Taigi kultūra šiame darbe užima svarbią dalį analizuojant socialinio pedagogo elgesį ir jį paaiškinantį veiksnį - vertybes.

Nuo senų laikų individas tapatindavosi su visuomene, joje vyraujančia kultūra, artimiausia aplinka (bendruomene), kurioje jis gyvena, priimdamas jos deklaruojamas ir įtvirtintas vertybes bei moralės principus. Asmuo gerai žinojo, kaip jam reikia elgtis, o kaip ne suvokdamas „gerą“, „blogą“ elgesį ir galimybę sulaukti neigiamų pasekmių už savo netinkamą elgesį. Šiuolaikinėje visuomenėje kasdieninio gyvenimo kontekste savo pačių, o taip pat ir kitų žmonių veiksmus asmenys dažnai bando paaiškinti siedami juos su motyvuojančiomis vertybėmis. Kalbant apie gyvenimo būdą vertybės paprastai suvokiamos kaip kriterijai vertinant ir atrenkant, kas yra gera ar bloga (Jonsson, 2014). Žvelgiant iš socialinės veiklos perspektyvos, Johnson (2001) patvirtina šį teiginį nurodydamas, kad vertybės atsiranda iš visuomenės, kurios dalis yra individas. Sociologijoje ankstyvieji vertybių teoretikai (Small ir Vincent, Giddings, Sumner, Thomas ir Znaniecki, cit. Spates, 1983) vertybes suvokė kaip žmonių priimamus konkrečius socialiniai nustatytus tikslus. Šiems minėtiems teoretikams vertybės buvo nežinomi reiškiniai. Tačiau T. Parsonui vertybės iš esmės buvo visai socialinei sistemai vadovaujantys komponentai (Spates, 1983). Vadinas, norėdami suvokti, kaip vertybės siejasi su socialinio pedagogo profesine veikla, turime išanalizuoti, kaip jos traktuojamos bendražmogiškame kontekste.

Funkcinėje teorijoje buvo plėtojama vertybių samprata, kuri tapo vis daugiau abstraktesnė. Daugelis autorių pateikia savitus suvokimus ir sampratas apie vertybes. Vertybės gali būti suvokiamos kaip absoliučios, neatskiriamos nuo objektų, kaip dabartis asmens viduje, identiška jo elgesiui (Spates, 1983, cit. Like Blake & Davis, 1956). Tai patvirtina ir Johnson (2001) nurodydamas, kad negalima įrodyti vertybių, nes jos yra tai, kam asmuo teikia pirmenybę, kas pageidautina bei nusako žmogaus elgesį ir pagalbos būdus. Raths, Harmin, Simon (1966) papildė Johnson teiginį ir pažymi, kad vertybes galima nusakyti kaip elgesio gaires, asmens patirties išdavą, kuri kinta jam įgijant patirties bei iš prigimties yra kintanti. Johnson (2001) ir Raths ir kt. (1966) teiginius įrodo Fritzsche ir Oz (2007) atliktas tyrimas¹⁰, kurio metu gauti duomenys patvirtino, jog vienas vertybių rinkinys, apimantis vertybių struktūrą, yra susijęs su etiško elgesiu rodymu, o kitas vertybių rinkinys, apibrėžiantis vertybių struktūrą, yra susietas su neigiamu etišku elgesiu. Tokiu būdu buvo įrodyta, kad vertybės vaidina svarbų vaidmenį etiškame sprendimų priėmimo procese. Žinoma, yra daug kitų faktorių, veikiančių

¹⁰ Tai pirmasis mokslinis darbas, kuris tiesiogiai sujungė vertybes su etiško sprendimo priėmimo aspektu.

sprendimo priėmimo procesą: organizacijos klimatas, kultūra (vertybės ir moralinės nuostatos), vadovai, tos pačios amžiaus grupės/socialinės padėties asmenys (angl. *peers*) ir t.t.. Vadinasi, vertybės yra vienas iš būdų, nusakančių asmens elgesį kasdieninio gyvenimo ir profesinės veiklos kontekste.

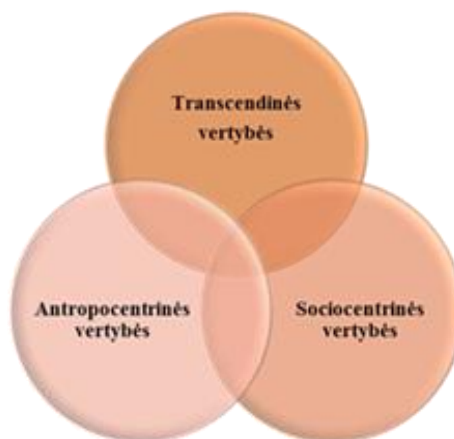
Į savastį¹¹ inkorporuotos vertybės teikia mechanizmą, per kurį nuoseklūs ir nenuoseklūs socialiniai veiksmai yra tikėtini ir nuspėjami: veikėjų asmeninė patirtis, susijusi su socialine struktūra, taip pat pažintinė, emocinė dimensija integruojamos į savastį, kuri tama visa apimančia vidine prasme (Hitlin, 2011). Savasties branduolys - vertybės, tampa iliustruotomis intuicijomis ir savasties naratyvu¹², įrėminančiu veikėjo interpretacijas, sprendimus ir veiksmus. Šiuos teiginius patvirtina ir lietuvių autorius Bitinas (2000), teigdamas, jog vertybių ištakos kriterijus yra asmens savastis. Daukilas, Kasperiuonienė (2010) taip pat pažymi, jog vertybės įeina į asmenybės savastį ir žmogui yra gyvenimo atramos taškas, įprasminantis jo veiklą. Tačiau Rokeach (1973), Nystrom (1990), Watson (2010) pateikia kritinį aspektą šiems visiems minėtiems autorių teiginiams. Pagal Rokeach (1973), vertybės yra ilgalaikis įsitikinimas tuo, kad konkretus elgesio būdas ar galutinis egzistencinis idealas yra asmeniškai arba visuomenine prasme priimtinesnis už priešingo ar atvirkštinio pobūdžio elgesį ar galutinį egzistencinį idealą. Nystrom (1990) vertybes traktuoja kaip asmens normatyvinius įsitikinimus apie tinkamus elgesio standartus ir pageidautiną ar norimą rezultatą. Galiausiai Watson (2010) pažymi, kad nors šie abu vertybių apibrėžimai skiriasi, tačiau jie abu reiškia, kad vertybės suvokiamos ir už asmenybės savasties ribų. Vadinasi, empirinių tyrimų stoka imponuoja du skirtingus suvokimus apie vertybių priklausymą/nepriklausymą asmens savasčiai kaip savasties branduoliui. Tačiau remiantis minėtų autorių teiginiais galima teigti, jog asmeniui vertybės yra įsitikinimai, įprasminantys jo veiklą, teikiantys kryptį asmens elgesiui kasdieniniame ir profesinės veiklos kontekste.

Vertybių tyrinėtojai savitai supranta vertybes ir pateikia savitas vertybių sistemas, jų klasifikavimą ir hierarchiją. Tačiau šiame darbe aptarsime dviejų vertybių tyrinėtojų vertybių sistemų klasifikavimą, kurie yra artimiausi tyrėjo požiūriui. Pirmąją klasifikaciją pateikia Bitinas (2000) išskirdamas 3 vertybių sistemą (žr. 3 pav.). Šios trys vertybių sistemos sudaro triadą. Tai - transcendentinės vertybės (gyvenimo prasmės sąsaja su religinėmis vertybėmis),

¹¹ Savasties sąvoka atitinka angliško žodžio "Self" konstrukta. Analitinėje psichologijoje Jungas (1999), aprašydamas vieną iš asmenybės struktūros sistemų - kolektyvinės sąmonės - naudojo terminą „savastis“, teigdamas, jog savasties archetipas organizuoja visą asmens psichiką ir nuo šio psichikos centro prasideda visi kiti archetipai. Šis archetipas siekia visos asmenybės vienybės ir integracijos. Savastis bando suderinti ir palaikyti pusiausvyrą tarp visų asmenybės dalių.

¹² Gubrium, Holstein (2000) knygoje "The Self We Live By" pažymi, jog savastis yra naratyvas, kuriamas biografiniuose įvykiuose, kuriuose asmens veikia kaip interpretuojantys subjektyvumai.

antropocentrinės vertybės (žmogus, jo, kaip asmenybės, tobulėjimas) ir sociocentrinės vertybės (visuomenės, jos narių gerovė).

3 paveikslas Vertybių sistemos (sudaryta pagal Bitiną, 2000)

Aramavičiūtė (2005) nurodo, kad transcendentinės vertybės, susijusios su humaniško turiniu, gali būti persipynusios su sociocentrinėmis vertybėmis, kitaip sakant, vienos vertybės gali jungtis su kitomis vertybėmis ir jų grupėmis, įeiti į kitas vertybių sistemas.

Antroji aptariama vertybių klasifikacija – tai M. Rokeach siūloma vertybių sistema. Šią sistemą sudaro instrumentinės ir terminalinės vertybės, kurios yra funkciškai susijusios. Terminalinės¹³ vertybės gali būti skirstomos į asmenines ar socialines vertybes (egocentriškos ir orientuotos į visuomenę). Instrumentinės¹⁴ vertybės taip pat yra dviejų rūšių - moralinės vertybės (dėmesio centre yra tarpasmeniniai/visuomeniniai santykiai) ir kompetencijos vertybės (dėmesio centras - asmuo). Vienai iš instrumentinių vertybių rūšių - moralinėms vertybėms - reikalinga išsamesnė analizė, leidžianti suprasti ir paaiškinti veiksnių sąsajas su socialinio pedagogo elgesiu, ir paaiškinti, kaip jis veikia sudėtingame profesinės veiklos kontekste. Filosofas F. Nietzsche analizavo moralines vertybes. Jo tvirtinimu, nėra objektyvios ir visaapimančios moralės, kaip nėra ir bendrų visuotinai egzistuojančių vertybių. Minėto filosofo manymu, kiekvieno asmens moralė yra tokia, kokia jam pačiam yra reikalinga, siekiant įgyvendinti tam tikrus tikslus, atitinkančius asmens emocijas, jausmus ir poreikius. Sąmoningai nesuvokdami asmenys vadovaujasi „subjektyviaja“ morale, kuri yra tokia, kokia jo, kaip asmens, prigimtis (Jackevičiūtė, 2006). Nors moralinės vertybės, kurias asmuo galbūt laiko tam tikra abstrakčia prasme nepriklausomai nuo tų, kurios jį supa, praktikoje moralė tampa įdomi tik tuomet, kai asmens vertybės pasireiškia socialinėje aplinkoje ar situacijoje - kai asmens vidiniai įsitikinimai yra konvertuojami į veiksmus, kurie paveikia kitus asmenis (Johnston, 2003). Kumpinaitė (2000) pažymi, kad moralinės vertybės visuomet yra pagrįstos pagarba ne tik artimiems žmonėms, bet ir

¹³ Raboteg-Šaric, Šaric, Zajc (1997) cit. Rokeach (1973).

¹⁴ Ten pat

kitiems asmenį supantiems žmonėms, tarp kurių jis gyvena ir pasireiškia pusiausvyros tarp to, ką asmuo ima ir duoda, ieškojimu. Vadinasi, vertybės ir jų analizė leidžia atskleisti socialinio pedagogo elgesio sąsajas su vertybių pasirinkimu konkrečioje profesinėje veikloje.

Socioedukaciniam darbui priskiriamos esminės vertybės, kurios siejasi su morale, etika bei demokratinėmis nuostatomis (Urbonienė, 2001, cit. Constable, 1995). Akcentuojama, jog kasdieniniame gyvenime vertybės dažnai naudojamos nusakyti religinius, moralinius, politinius ar ideologinius principus, įsitikinimus ar požiūrį. Tai patvirtina teiginys, jog asmens vertybių struktūra atstovauja moralės intuiciją apie draudžiamą ir pageidaujamą elgesį, kuris kartais sugeba aiškiai pareikšti (Hitlin, 2011, cit. Rokeach, 1973). Atsižvelgiant į socialinės veiklos kontekstą, vertybių sąvokos naudojimas reiškia pagrindinių moralinių/etinių principų rinkinį, kurį socialinės veiklos specialistai turi ne tik turėti, bet ir būti jam įsipareigoję (Banks, 2001). Autorės teiginį patvirtina ir vertybių teorija, kurioje keliami reikalavimai socialiniams pedagogams. Parrott (2014) pažymi, kad vertybių teorija reikalauja individams tobulinti save kaip gerus žmones ir gerus socialinės veiklos specialistus. Taip pat vertybių teorija siūlo, kad etiška praktika būtų plėtojama gerų socialinės veiklos specialistų - visa tai leistų tobulėti specialisto charakteriui.

Lewis (1991) ir Palidauskaitė (2004) pažymi, jog etinės vertybės apibūdinamos kaip tikėjimai sprendimu, kas yra gera ir bloga. Jos yra paremtos asmens mąstymu ir jausmais, kurie formuoja nuomonę bei sudaro prielaidos pasirinkimui ir paties asmens veiksmui. Palidauskaitė (2004), remdamasi Kanados vertybių ir etikos tarnybos (angl. *Office of values and ethics*) duomenimis, išskiria keturias vertybių grupes: demokratinės vertybės, etinės vertybės, žmogiškosios vertybės ir profesinės vertybės. Analizuojant šiame darbe aktualias vertybes - etines ir profesines - svarbu pažymėti, kad etinių vertybių grupei priskiriamas dorumas, sąžiningumas, diskretiškumas, principingumas, apdairumas, lygybė, nešališkumas, pasiaukojimas, visuomenės pasitikėjimas. Antrąją grupę sudaro profesinės vertybės, kurios skirstomos į dvi grupes: tradicines ir šiuolaikines. Žvelgiant į tradicinėms profesinėms vertybėms priskiriamas vertybes, galima teigti, jog tik kelios iš jų atitinka socialinės pedagogikos principus: tai efektyvumas, atvirumas, objektyvumas ir nešališkumas patarimuose, tobulumas, sudėtingumo balansavimas, atsidavimas visuomenės pasitikėjimui. Šiuolaikinėms vertybėms priskiriama kokybė, inovacijos, iniciatyva, kūrybiškumas, bendradarbiavimas ir komandinis darbas. Tačiau McDonald ir Gandz (cit. Watson, 2010) identifikavo etinių vertybių kompleksą, kuriame etiškam elgesiui atstovauja penkios vertybės: tai pagarba, svarstymas, teisingumas, moralės integralumas/vientisumas ir socialinė lygybė.

Viena iš socioedukacinio darbo misijų - vertybių, pagrįstų humaniškąją liberalizmo tradicija, sklaida (Urbonienė, 2001, cit. Constable, 1967). Socialinis pedagogas

socioeducaciniame darbe turėtų kreipti dėmesį į nežymiai kintančias transcendentines vertybes ir sociocentrines vertybes, sudarančias humaniškumo turinį, padėti ugdytiniams jas inkorporuoti. Kadangi vienas iš svarbiausių socializacijos veiksnių - švietimo sistema - atlieka vertybių perteikimo funkciją, tad socialinis pedagogas, būdamas vienas iš ugdymo institucijos bendruomenės narių, turi plėtoti bendruomenės narių sutelktumą vadovaudamasis sociocentrinėmis vertybėmis.

Norint suprasti, kokiomis vertybėmis turėtų vadovautis ir kokių vertybių sklaidą turėtų vykdyti socialinis pedagogas socioeducaciniame darbe, prasminga pažvelgti į Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintą socialinio pedagogo rengimo standartą (2008). Analizuojant jame numatytus socialinio pedagogų studijų tikslus tokiose veiklos srityse kaip darbas su ugdytiniais ir jų grupėmis, prevencinio darbo organizavimas, bendravimas ir bendradarbiavimas nėra nurodyta, kad socialinis pedagogas savo profesinėje veikloje turėtų remtis antropocentrinėmis, profesinėmis ar sociocentrinėmis vertybėmis. Tik vienoje veiklos srityje - socialinio pedagogo profesinis ir asmeninis tobulėjimas - nurodoma, kad socialinio pedagogo kompetencija yra vertinti savo profesinę veiklą, o tai apima socialinio pedagogo kompetencijas, vertybines nuostatas bei karjeros galimybes. Galima teigti, jog veiklos planavimas tikrai neužtikrina vertybių/vertybinių nuostatų tobulinimo ar keitimo galimybių, tuo labiau sklaidos vykdymo.

Analizuojant socialinio pedagogo pareiginę instrukciją (2001), trečiame straipsnyje nurodoma, kad socialinis pedagogas savo darbe vadovaujasi vertybinėmis nuostatomis, tokiomis kaip: pagarba, atvirumas, tolerancija, unikalumas, vaiko kaip asmenybės vertinimas, nesmerkimas ir neteisimas, empatiškumas, priėmimas, konfidencialumas, neteisimas, pasitikėjimas. Atrodo, kad šios nurodytos vertybės nepasižymi reliatyvumu, nors Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministras šį įsakymą dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtino dar prieš keturiolika metų. Šiame dokumente stokojama tokių reikšmingų sociocentriinių profesinių vertybių kaip socialinė atsakomybė, profesionalumas, kompetentingumas, kūrybiškumas, darbo etika, dėmesingumas, ugdytinių gerovės siekimas, organizuotumas, dorumas, integralumas, autonomiškumas bei sociocentriinių humaniškųjų vertybių, tokių kaip teisingumas, pareigingumas, atsakingumas, sąžiningumas, nuoširdumas. Visos šios išvardintos vertybės (transcendentinės, antropocentrinės, sociocentrinės) yra ne deklaratyviosios, o egzistuojančios šiuolaikinėje visuomenėje, kurioje socialinio pedagogo elgesys yra atitinkamai vertinamas pagal šias aukščiau minėtas vertybes. Vadinasi, ne tik socioeducacinės veiklos specialistai, bet ir kitų profesijų atstovai savo profesinėje veikloje turėtų remtis nustatytais aktualiomis vertybėmis ir etinio vertinimo kriterijais.

Socialinės pedagogikos, kuri iš prigimties yra etiška ir paremta humanizmo idėjų raiška, veikla nukreipta į ugdytinių gerovės užtikrinimą. Atsižvelgiant į šios profesijos prigimtį ir veiklos kryptį galima teigti, jog socialiniai pedagogai turėtų laikytis ir veikti pagal etinius orientyrus, profesinės etikos normas, vadovautis aukštos moralės principais, priimti tinkamus moralės sprendimus bei vadovautis aukštesne savikontrolė nei kitų profesijų atstovai. Leliūgienė (2003) papildo šį teiginį mintimi, jog socioedukacinė veikla reguliuojama ne tik visuomenės moralės reikalavimais, bet ir savomis profesinėmis etikos normomis. Pasak G. Hėgelio (cit. Beržinskas, 2004), visuomenės sąmonėje egzistuoja etika ir moralė, kaip žinojimas be pažinimo. Ilgą laiką Vakarų kultūroje etika ir moralė buvo tapatinamos, tačiau tarp šių dviejų dalykų sričių ir tikslų yra didokas skirtumas ir jų sąvokų negalima tapatinti ar naudoti kaip sinonimų. Taigi, galima daryti išvadą, kad etika ir moralė turi skirtingus ir savitus supratimus, todėl būtina jas atskirti kaip du atskirus objektus.

Svarbu apibrėžti etikos sąvokos reikšmę, kuri reikšminga analizuojant socialinių pedagogų etiką profesinės veiklos kontekste. Žvelgiant į etikos sąvoką, išskiriamos dvi reikšmės: pirmu atveju etika – „žmonių elgesio normų visuma“, o antruju - „mokslas, tiriantis moralę“ (Leonavičius, 1993, p. 136; p. 52). Pagal Neale ir Fullerton (2010), etika savyje neturi jokio savarankiško visuotinai priimto apibrėžimo. Šie minėti autoriai etiką nurodo kaip komplektą principų, apibūdinančių asmens elgesio normas, kurios paaiškina, kas yra gera ir teisinga arba bloga ir neteisinga. Kiti autoriai etikos sąvoką apibrėžė kaip žmonių veiklą, pagrįstą moraliniais principais ir idealais, tokiais kaip teisingumas, padorumas ir pasitikėjimas. Šie abu apibrėžimai nurodo vieną bendrą aspektą - kaip žmonės turi veikti. Tačiau platesniame kontekste „etikos apibrėžimas atspindi socialinį, kultūrinį ir laikinos evoliucijos moralinių principų vystymąsi“ (Powers ir Vogel, 1980, cit. Neale, Fullerton, 2010). Vadinasi, etika – mokslas tiriantis moralę, tačiau lieka neaišku, kokias sritis nagrinėja etika ir koks etikos tikslas.

Etikos teorijos ir sprendimų priėmimo periode buvo charakterizuota taikomoji etika¹⁵ ir etiniai svarstymai. Susidomėjimas taikomąją ir profesinės etikos sritimis prasidėjo 1970 metais, ir tai įtakojo socialinę veiklą (Reamer, 2005). Filosofiniu ir sociologiniu požiūriu etikos sritis yra individas, o moralės sritis – visuomenė. Remiantis šiomis pozicijomis moralės tikslas – dora, etikos tikslas – dorybingumas (Beržinskas, 2004). Tačiau Baranova (2004) nurodo, jog etikos tikslas – įrodyti, kuo remiantis vieno asmens teiginiai apie kito žmogaus moralinius veiksmus laikytini teisingais arba klaidingais. Kacevičius (2014) papildo autorės teiginį akcentuodamas, jog etikoje reikalingas moraliai teisingos elgsenos taisyklių nustatymas/pagrindimas. Whitton (2001) taip pat nurodo, jog etikos esmė yra surasti tinkamus atsakymus į klausimą: „Ką privalau

¹⁵ Banks (2001) nurodo, kad dažniausiai filosofai išskiria tris etikos tipus: metaetika, normatyvinė etika ir aprašomoji etika.

daryti?“ , kitaip tariant tai klausimas, į kurį turi atsakyti socialinis pedagogas konkrečioje situacijoje (konflikcinėje, vertybių įtampą keliančioje situacijoje, etinėje probleminėje/dileminėje). Tinkamas atsakymo pagrindimas – geras etinis pagrindimas. Visų svarbiausia – socialinis pedagogas turi būti tinkamai pasiruošęs etiškai pagrįsti savo pasirinktus veiksmus. Tai patvirtina ir teiginys, jog socialinio pedagogo, kaip specialisto, konstruojančio socialinę aplinką, vykdymo vertinimo kriterijus turėtų būti etiškumas (Bandura, 1977, cit. Vaitkevičienė, 2006). Taigi galima teigti, jog etika atsako į klausimus, kaip nustatyti ir pagrįsti moraliai teisingos elgsenos taisykles ir jas perkelti į konkrečius veiksmus.

Klausimas „Kokia yra mano, kaip socialinio pedagogo, etinė pareiga?“ iškelia profesinės etikos sąvokos nagrinėjimą. Profesinės etikos sąvoka nusako individo profesinę moralę, apimančią vertybes, etinius elgesio principus ir normas, atspindinčius profesijos esmę bei reguliuojančius asmenų tarpusavio santykius, atsirandančius darbo procese organizacijoje. Paprastai tariant, profesinė etika - socialinio pedagogo elgesio normų visuma, be kurių neįmanoma jam, kaip specialistui, realizuoti moralės normų ir principų. Leliūgienė ir kt. (2011) nurodo, kad svarbiausios socialinės veiklos profesinės etikos kategorijos yra šios: profesiniai etiniai ryšiai, etinė sąmonė, etiški veiksmai ir profesinė specialisto pareiga. Vadinasi, socialinės pedagogikos etikos normose turi atsispindėti ne tik deklaratyvūs etiniai vertinimo kriterijai socialinio pedagogo elgesiui ir veiksams, bet ir moralinio vertinimo kriterijai, kurie būtų tarsi vedlys specialisto teisingam elgesiui ir atitinkamiems veiksams. Taigi, profesinės etikos objektas yra specialisto profesinė moralė, etiška sąveika su ugdytiniais, vertybių ir etikos normų laikymasis nepažeidžiant pagrindinių žmogaus teisių.

Daugumai profesijų būdingi bruožai yra kultūra, susisteminta teorija, kompetencija, bendruomenės sankcijos bei etikos kodeksas (Johnson, 2001). Pastarasis, kaip itin reikšmingas veiksnys, turi būtinai plačiau aptartas socialinės pedagogikos ir socialinio pedagogo profesinės veiklos kontekste. Apie poreikį tam tikroms profesijoms turėti etikos kodeksą kalba ir Kulkovienė, Čepienė (2007), nurodydamos, jog beveik kiekvieną dieną socialiniai pedagogai susiduria su etikos problemomis, kadangi socioedukacinis darbas vyksta sąveikoje žmogus-žmogus. Tačiau analizuojant socialinio pedagogo rengimo standartą (2008), jame numatytus studijų tikslus, socialinio pedagogo kompetencijų ribas ir jų vertinimą, būsimi socialiniai pedagogai, veiklos srityje „Darbas su ugdytinių šeimomis“, turėtų remtis šiomis kompetencijomis: vertinti ugdytinių šeimos socialinę aplinką; organizuoti socialinę paramą ugdytinių šeimoms; skatinti pozityvų gyvenimo būdą šeimose. Visose šiose minėtose kompetencijose socialinis pedagogas turėtų remtis etikos kodeksu. Iš šalies atrodo, kad studentas, studijuojantis socialinės pedagogikos studijų programą, turėtų būti išsamiai susipažinęs su etikos kodeksu kaip vienu iš deklaratyviųjų ir įtvirtintų elgesio normų rinkiniu,

tačiau lieka neaišku, kokios profesijos atstovų parengtu etikos kodeksu jie turėtų remtis ir vadovautis savo profesinėje veikloje. Problema yra ta, kad socialiniai pedagogai neturi deklaratyvaus ir įtvirtinto etikos kodekso, kuriuo galėtų remtis savo profesinėje veikloje. Žvelgiant į Johnson teiginį apie profesijoms būdingus bruožus, galima teigti, kad socialinė pedagogika nepasižymi dviem bruožais: bendruomenės sankcijomis ir etikos kodeksu. Vadinasi, socialinė pedagogika ir jos atstovai - socialiniai pedagogai - savo profesinėje veikloje atlikdami socioedukacinį darbą privalo vadovautis socialinio darbo vertybėmis ir orientuotis į socialinio darbuotojo etikos kodeksą, kuriame akcentuojamos socialinio darbo vertybės bei nurodomi tinkami elgesio būdai su klientais.

Remiantis šiuo kodeksu galima išvystyti pagrindines deontologijos ar akseologijos kodekso idėjas. Socialiniai pedagogai, dirbantys švietimo ir ugdymo įstaigose, savo profesinėje veikloje turėtų vadovautis pedagogų ir socialinio darbuotojo etikos kodeksu. Tačiau analizuojant tiek pedagogų, tiek ir socialinio darbuotojo etikos kodeksus, lieka neaiškumų: jeigu profesinėje veikloje socialiniam pedagogui iškyla vertybių įtampą kelianti situacija, tai kokias vertybes reikėtų pasirinkti: pedagogo ar socialinio darbuotojo? Galima daryti išvadą, kad socialinio darbuotojo etikos kodekse ir socialinio pedagogo pareiginėje instrukcijoje nurodytos vertybės nebeatitinka šių dienų aktualijų, realios vertybių egzistavimo sociume situacijos. Visgi, socialinių pedagogų profesinės veiklos reglamentavimas etikos kodekse, socialinio pedagogo veiklos apibrėžimas būtų vienas iš socialinės pedagogikos, kaip profesijos, kultūros stiprinimo komponentų (Kulkovienė, Čepienė, 2007), teikiančių pageidaujamo profesinio elgesio gaires, besiremiančiomis aktualiomis ir egzistuojančiomis visuomenėje/sociume vertybėmis, moralės normomis ir etiniais principais.

Lietuvos ir užsienio tyrėjai daugiausia dėmesio skiria etinių normų ir problemų analizei, taip pat etinių dilemų sprendimui ir etinėms kompetencijoms, tačiau etikos, vertybių ir moralinių sprendimų raiška nagrinėjama retai. Tik du lietuvių mokslininkai savo darbuose analizavo moralinius sprendimus: Miselytė (2009) atskleidė jaunimo subkultūrų moralinių sprendimų kompetencijos ypatumus, o Kriaučiūnienė (2008) analizavo būsimųjų užsienio kalbų mokytojų moralinius sprendimus kaip dorinės nuostatos išraišką. Socialinių pedagogų etikos ir vertybių raiška profesinėje veikloje analizuojama nepakankamai, o moralinių sprendimų raiška šiame kontekste iš viso nenagrinėta. Todėl šio darbo empirinėje dalyje taikant mišrių metodų tyrimą bus siekiama atskleisti socialinių pedagogų etikos, vertybių ir moralinių sprendimų priėmimo raišką profesinėje veikloje remiantis L. Kohlbergo pažintiniu moralės vystymosi modeliu.

2 skyrius. ETIKOS, VERTYBIŲ IR MORALINIŲ SPRENDIMŲ RAIŠKA SOCIALINIŲ PEDAGOGŲ PROFEKSIONĖJE VEIKLOJE: TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ

2.1. Tyrimo metodika

Siekiant atskleisti socialinių pedagogų etikos, vertybių ir moralinės sprendimų raišką profesinėje veikloje buvo pasirinktas mišrių metodų tyrimas. Mišrių metodų tyrimo metu buvo parengtas tyrimo instrumentas – pusiau uždaro tipo anketa (žr. 1 priedą). Anketos struktūrą sudarė socialinių - demografinių kintamųjų blokas (duomenys apie amžių, lytį, gyvenamąją vietą, kvalifikaciją, išsilavinimą, darbo stažą, darbovietę) ir pagrindinė anketos dalis parengta pagal L. Kohlbergo pažintinį moralės vystymosi modelį, jame išskirtas šešias moralinio mąstymo stadijas. Pagrindinę klausimyno dalies struktūrą sudarė trys dalys. Pirmojoje dalyje buvo pateikta dvylika teiginių, po du teiginius iš kiekvienos moralinio mąstymo stadijos. Šie dvylika uždaro tipo teiginių buvo matuojami pagal Likerto skalę t.y. visiškai nepritariu, nepritariu, nežinau, pritariu, visiškai pritariu. Taigi tyrimo dalyvis galėjo įvertinti, kiek kiekvienam iš teiginių pritaria ar nepitaria, taip išreiškdamas savo moralinio sprendimo pasirinkimą. Antroje, trijose pateiktose etinėse situacijose buvo prašoma tyrimo dalyvių įvertinti pateiktus šešis galimus moralinio sprendimo variantus. Galimus moralinio sprendimo variantus tyrimo dalyviai galėjo įvertinti skalėje nuo -3 iki 3, taip nurodydami, kiek kiekvienas moralinio sprendimo variantas tinkamas jiems. Trečioje dalyje, tyrimo dalyvių buvo prašoma atsakyti į šešis atviro tipo klausimus, šiuos klausimus įterpiant po pirmos klausimyno dalies pateikti du atviro tipo klausimai ir po antros klausimyno dalies pateikti keturi atviro tipo klausimai.

Mišrių metodų tyrime, apklausos būdu, surinkti duomenys, iš pirmos ir antros klausimyno dalies, apdorojami dviem būdais. Pirmiausia kvantitatyvinio metodo taikymo metu gautų statistinių duomenų apdorojimui taikyta SPSS programa (angl. *Statistical Package for Social Science*) programa (22 versija) ir Microsoft Office Excel programa (diagramoms formuoti). Šių statistinių duomenų analizei taikyti ANOVA, Student t-kriterijus (t-testas), Spirmeno koreliacijos koeficientas. Antra, kвалitatyvinio metodo taikymo metu gautų duomenų, iš trečiosios klausimyno dalies (atviro tipo atsakymai), apdorojimui taikyta kokybinės turinio analizės elementai (subkategorija, kategorija, įrodantis teiginys), metodologinis pagrindas – fenomenologinių tyrimų metodologinė paradigma. Kokybinės turinio analizės tipas – skelbiamoji. Atliktas kokybinės turinio analizės duomenų validavimas (Laura Martusevičienė).

2.2. Tyrimo organizavimas ir tyrimo dalyvių atranka

Tyrimo imtis

Tyrimo imties dydžio skaičiavimas atliktas naudojantis dviejuose internetiniuose tinklapiuose¹⁶ esančiomis tyrimo imties dydžio skaičiuoklėmis, suvedant į jas šiuos duomenis: tikimybė 95 %; paklaida 0,05; populiacija 1114. Šių skaičiuoklių paskaičiuotas reikalingas imties dydis – 286 tyrimo dalyviai.

Mišraus metodų tyrimas buvo organizuotas šešiais etapais:

I etapas: renkama, analizuojama ir sisteminama užsienio ir lietuvių tyrėjų atlikti tyrimai, kuriuose buvo nagrinėjami etikos, vertybių ir moralinių sprendimų ypatumai. Sudaroma galimų metodų ir instrumentų lentelė šiam mišraus metodų tyrimo taikymui.

II etapas: sukurtas tyrimo instrumentas pagal L. Kohlbergo pažintinį moralės vystymosi modelį, jame išskirtas šešias moralinio mąstymo stadijas.

III etapas: parengtas tyrimo instrumentas (anketa) buvo patalpinta į interneto tinklą ir vykdoma tyrimo dalyvių atranka.

IV etapas: rengiama, analizuojama ir sisteminama teorinė tyrimo dalis.

V etapas: surinkus reikiamą tyrimo dalyvių skaičių, vykdoma tyrimo duomenų analizė: statistinių duomenų apdorojimas SPSS programa ir Microsoft Office Excel programa; kokybinės turinio analizės elementai taikyti iš gautų anketos atviro tipo atsakymų.

VI etapas: mišraus metodų tyrimo metu gautų rezultatų pagrindu parengta magistrinio darbo „Projektinė užduotis“ (žr. 11 priedą) ir socialinių pedagogų etikos kodekso gairės (žr. 12 priedą).

Tyrimas buvo organizuojamas 2015 metais nuo vasario 2 d. iki kovo 24 d. Apklausa anketą buvo patalpinta internetiniame tinklapyje www.apklausa.lt¹⁷. Tyrimo dalyviai atrinkti naudojant atsitiktinę sistemingą imtį (mechaninę).

Organizuojant tyrimą, buvo stebimi ir fiksuojami duomenys apie tyrimo dalyvių pokytį apklausoje ir imtasi atitinkamų veiksmų. Vienas iš veiksmų buvo priimtas sprendimas kreiptis į Lietuvos švietimo pagalbos asociaciją, Lietuvos socialinių pedagogų asociaciją ir Šiaulių krašto socialinių pedagogų asociaciją, kad šios asociacijos savo interneto tinklapiuose patalpintų informaciją apie organizuojamą apklausą. Lietuvos švietimo pagalbos asociaciją ir Lietuvos socialinių pedagogų asociaciją iškelė sąlygą tyrimo tyrėjui, kad šių asociacijų vaidmuo tyrime būtų apibrėžtas kaip „tyrimo partneriai“ bei tyrimo metu gauti rezultatai būtų viešai publikuojami šių asociacijų interneto tinklapiuose. Informacija apie organizuojamą apklausą buvo patalpinta aukščiau minėtų asociacijų internetiniuose tinklapiuose (žr. 2 priedą).

¹⁶ <http://www.apklausa.lt/imties-dydis> ir <http://www.surveysystem.com/sscalc.htm> (žiūrėta 2015-02-02).

¹⁷ <http://apklausa.lt/f/etines-vertybes-ir-moraliniai-sprendimai-socioeducacineje-veikloje-abtu2jk.fullpage>

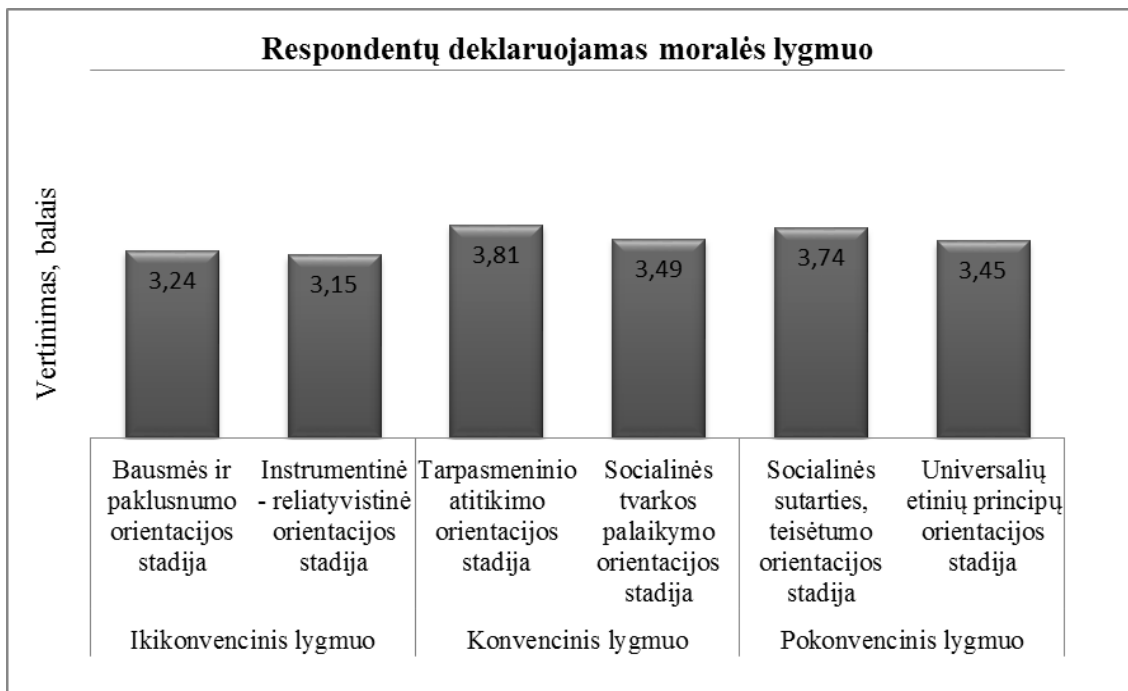
Tyrimo organizavimo laikotarpyje nuo vasario 2 d. iki kovo 22 d. buvo išsiųsti 620 kvietimų dalyvauti apklausoje (atsakas į kvietimą ir dalyvavimas apklausoje 46,45 %). Tyrime dalyvavo 288 socialiniai pedagogai, dirbantys švietimo ir ugdymo įstaigose Lietuvoje. Beveik visi tiriamieji – moterys (97,9 proc.). Jų amžius svyravo nuo 24 iki 65 metų, amžiaus vidurkis – 41 metai. Daugiau nei trečdalis tiriamųjų (37,5 proc.) dirba miestų mokyklose, kiek daugiau nei ketvirtadalis (27,1 proc.) – didmiesčiuose, penktadalis (21,2 proc.) – miesteliuose ir likusi dalis (14,2 proc.) – kaimiškose vietovėse esančiose mokyklose. Beveik visi tiriamieji turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą, bakalauro (61,1 proc.) arba magistro (32,3 proc.) laipsnį, likę (5,6 proc.) – aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą. Daugiau nei trečdalis respondentų turi socialinio pedagogo (37,2 proc.) arba vyresniojo socialinio pedagogo (36,1 proc.) kvalifikacinį laipsnį, ketvirtadalis (26,0 proc.) – metodininkai ir tik maža dalis (0,7 proc.) – ekspertai (plačiau žr. 3 priedą).

2015 m. balandžio 23 d. tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Socialinė gerovė tarpdisciplininiu požiūriu“ buvo pristatytas pranešimas, parengtas remiantis atlikto mišrių metodų tyrimo rezultatais (žr. 4 priedą).

2.3. Etikos, vertybių ir moralinių sprendimų raiška socialinių pedagogų profesinėje veikloje analizė

2.3.1. Deklaratyvaus socialinių pedagogų moralinių sprendimų priėmimo lygmens analizė

Deklaratyvaus socialinių pedagogų moralės lygmeniui įvertinti buvo sudarytas 12 teiginių klausimynas remiantis L. Kohlbergo pažintiniu moralės vystymosi modeliu. Kiekvienam moralės lygmeniui priskirti po du teiginius, kuriuos tiriamiesiems reikėjo įvertinti skalėje nuo 1 iki 5, kur 1 reiškė visišką nepritarimą teiginiui, o 5 – visišką teiginio palaikymą. Apskaičiuojant atitinkamos moralės orientacijos stadijos bendrą vertinimą buvo vedamas dviejų ją apibūdinančių teiginių vertinimo vidurkis. Gauti rezultatai pateikiami 4 paveiksle.

4 pav. Socialinių pedagogų deklaruojamas moralės lygmuo

Paveiksle matyti, jog deklaruojamas socialinių pedagogų moralės lygmuo nėra labai aiškus: dažniausiai tiriamųjų moralė pasireiškia konvenciniame lygmenyje, tarpasmeninio atitikimo orientacijos stadijoje, kas reiškia, jog socialiniai pedagogai, priimdami moralinius sprendimus, pirmiausia atsižvelgia į tai, kokio elgesio iš jų laukia aplinkiniai. Jų vertybių sistema glaudžiai susijusi su tais asmenimis, su kuriais jis dažniausiai bendrauja ir kurių palaikymas jiems yra svarbus. Tačiau socialiniai pedagogai neretai vadovaujami ir pokonvencinio moralės lygmens socialinės sutarties ir teisėtumo orientacijos stadija, o tai reiškia, kad jie supranta bendruosius elgesio standartus ir jais vadovaujami. Ikikonvencinio lygmens moraliniai sprendimai pasireiškia rečiausiai, ir tai leidžia daryti prielaidą, kad socialiniai pedagogai turi savo etikos ir moralės sampratą, racionaliai priima sprendimus ir jiems nėra svarbu tik paklusti autoritetams ar patenkinti savo pačių poreikius. Kur kas svarbesni dalykai yra supančių žmonių palaikymas, jei jis sutampa su turimomis vertybinėmis normomis ir praktinis deklaruojamų vertybių įgyvendinimas.

Įvertinus bendrą socialinių pedagogų deklaruojamą moralinių sprendimų priėmimo lygmenį siekta išsiaiškinti, ar jis skiriasi priklausomai nuo jų demografinių charakteristikų. Skirtumams pagal lytį nustatyti taikytas dviejų nepriklausomų imčių vidurkio palyginimas (Stjudent t-kriterijus), skirtumams pagal darbovietę, gyvenamąją vietą, turimą išsilavinimą, kvalifikaciją ir darbo stažą – kelių grupių vidurkių palyginimas (ANOVA kriterijus). Kadangi tiriamųjų amžius buvo matuojamas santykių skale, todėl ieškota priklausomybės tarp deklaruojamo moralės lygmens ir amžiaus taikant Spirmeno koreliacijos koeficientą.

Nustatyta, kad deklaruojama ikikonvencinio lygmens baismės ir paklusnumo orientacijos stadija skiriasi priklausomai nuo socialinių pedagogų išsilavinimo ($F = 4,12$; $p < 0,01$). Atliktas dviejų nepriklausomų imčių vidurkio palyginimas tarp skirtingą išsilavinimą turinčių socialinių pedagogų parodė, jog ikikonvencinio moralės lygmens baismės ir paklusnumo orientacijos stadija aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą turintys socialiniai pedagogai vadovaujasi dažniau nei turintys aukštąjį universitetinį pirmos pakopos ($t = 2,05$, $p < 0,05$) ar aukštąjį universitetinį II pakopos ($t = 3,28$, $p < 0,01$) išsilavinimą, o aukštąjį universitetinį pirmos pakopos išsilavinimą turintys socialiniai pedagogai tai daro dažniau nei turintys magistro laipsnį ($t = 2,31$, $p < 0,05$). Vadinasi, galima teigti, jog žemesnį išsilavinimą turintys socialiniai pedagogai, priimdami moralinius sprendimus, dažniau vadovaujasi ikikonvencinio lygmens baismės ir paklusnumo orientacijos stadija nei turintys aukštesnį išsilavinimą.

Socialinių pedagogų turima profesinio darbo patirtis lemia skirtumus, kaip dažnai, priimdami moralius sprendimus, jie vadovaujasi pačia aukščiausia – pokonvencinio lygmens universalių etinių principų orientacijos stadija ($F = 3,55$, $p < 0,05$). T-testo analizė atskleidė, jog socialiniai pedagogai, turintys tik iki 3 metų darbo patirties, tai daro dažniau nei tie, kurių darbo patirtis yra tarp 4 - 10 metų ($t = 2,11$, $p < 0,05$). Šia orientacija taip pat dažniau vadovaujasi daugiau nei 15 metų turintys socialiniai pedagogai nei tie, kurių darbo patirtis svyruoja tarp 4 - 10 metų ($t = -2,74$, $p < 0,01$) arba 11 – 15 metų ($t = -2,32$, $p < 0,05$). Taigi galima teigti, jog aukštesniu moralinių sprendimų priėmimų lygmeniu pasižymi socialiniai pedagogai, kurių darbo patirtis yra iki 3 metų arba daugiau nei 15 metų. Tikėtina, kad pirmoji grupė labai stengiasi dirbti ir vadovaujasi idealistinėmis vertybėmis, o antroji jau turi pakankamai patirties ir yra susiformavusi tokias vertybes, kurios reikalingos dirbant su vaikais.

Dar daugiau skirtumų nustatyta analizuojant socialinių pedagogų deklaruojamą moralinių sprendimų priėmimų lygmenį pagal ugdymo įstaigas, kurioje jie dirba, tipą: skiriasi demonstruojama ikikonvencinio lygmens baismės ir paklusnumo orientacijos stadija ($F = 3,03$, $p < 0,01$) bei instrumentinė – reliatyvistinė ($F = 2,20$, $p < 0,05$) orientacijos stadija, konvencinio lygmens tarpasmeninio atitikimo orientacijos stadija ($F = 2,07$, $p < 0,05$) ir pokonvencinio lygmens universalių etinių principų orientacijos stadija ($F = 2,48$, $p < 0,05$). Tarp kokio tipo ugdymo įstaigų šie skirtumai dominuoja, aiškinamasi nebus, nes tokie rezultatai praktiškai sunkiai pritaikomi.

Ieškant skirtumų tarp deklaruojamo moralinių sprendimų priėmimo lygmens ir socialinių pedagogų amžiaus, lyties bei gyvenamosios vietos, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta.

Tyrimo dalyvių buvo klausama: „Kokios Jūsų asmeninės vertybės yra pačios svarbiausios dirbant socialinio pedagogo darbą?“ socialiniai pedagogai įvardijo vertybes, kuriomis vadovaujasi savo profesinėje veikloje. Pirmo klausimo kokybinėje analizėje buvo

išskirta aštuoniolika kategorijų (žr. 5 priedą), atspindėjusių socialinių pedagogų vertybių sistemas, kuriomis vadovaujasi savo profesinėje veikloje pateikta 2.3.1.1 lentelėje.

2.3.1.1 lentelė

Deklaratyvios socialinių pedagogų vertybių sistemos ir jų reikšmingumas profesinėje veikloje, vertinimas

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	ĮRODANTIS TEIGINYS	TEIGINIŲ SKAIČIUS
<i>Sociocentrinės vertybės</i>	Humaniškumo turinį sudaranti vertybė – sąžiningumas	<...sąžiningumas (visais atžvilgiais),...> <Sąžiningas darbas...>	47
	Humaniškumo turinį sudaranti vertybė – atsakingumas	<Atsakomybė...> <...ir atsakomybės jausmas,...> <atsakomybė už savo veiklą>	46
	Humaniškumo turinį sudaranti vertybė - teisingumas	<...teisingumo principas.> <visiems vienodas teisingumas...> <...teisingumas...>	25
<i>Transcendentinės vertybės</i>	Supratingumas	<...supratimas...> ...kitų supratimas...> <...supratingumas...>	40
	Santykiai su kitais žmonėmis: žmogiškumas	<...žmogiškumas.> <Žmogiškumas...> <...žmogiškumas...>	17
	Santykis su savimi: savitvarda	<...būti stipriam emociškai, psichologiškai, nepasiduoti blogom emocijoms, išlikti ramiam...> <...emocinis stabilumas ir džiaugsmingumas...>	5

Analizuojant pirmąsias išskirtas kategorijas (antropocentrinės vertybės, transcendentinės vertybės, sociocentrinės vertybės) galima teigti, jog socialiniai pedagogai įvardijo, jog savo profesinėje veikloje vadovaujasi visuomenėje egzistuojančiomis ir visuotinai pripažintomis vertybėmis, priskirtomis sociocentriinių vertybių sistemai tokiomis kaip: sąžiningumas, atsakingumas, teisingumas. Kitos, kiek mažiau reikšmingos vertybės, socialinių pedagogų nuomone, nuoširdumas, pareigingumas, meilė žmonėms ir altruizmas. Šios mažiau reikšmingos vertybės rodo, kad vyksta ne tik visuomenėje vertybių reliatyvumas, kadangi tokias vertybes, kaip meilė žmonėms ir altruizmas, pakeitė humaniškumo turinį sudarančios vertybės, kurios aktualios socialiniams pedagogams. Humaniškumo turinį sudarančios vertybės - socialinės pedagogikos, kaip profesijos pagrindą sudarančios vertybės. Remiantis L. Kohlbergo pažintiniu moralės vystymosi modeliu, galime teigti, jog socialiniai pedagogai, kurie įvardino sociocentriinių vertybių sistemai priskiriamas vertybes jų moraliniai sprendimai būtų priskirti konvenciniam lygmeniui, ketvirtajai socialinės tvarkos palaikymo orientacijos stadijai. Socialinių pedagogų nuomone, transcendentinių vertybių sistemai priskiriamos vertybės yra ne tokios reikšmingos jų profesinėje veikloje. Supratingumas, santykiai su kitais žmonėmis,

santykis su savimi, santykis su dvasine kultūra, atjauta yra tik dalis vertybių, kurias dar kai kurie socialiniai pedagogai pripažįsta ir jas vertina, kaip vertybes. Tačiau žvelgiant į antropocentrių vertybių sistemą, galima teigti, kad socialiniai pedagogai savo profesinėje veikloje nesivadovauja asmeninėmis vertybėmis. Tik labai maža dalis socialinių pedagogų pripažįsta, jog moralinis mąstymas ir veikimas, darbo etika, asmeninis tobulėjimas yra reikšmingos vertybės jų profesinėje veikloje bei svarbu jomis vadovautis, dirbant socioeducacinį darbą. Remiantis L. Kohlbergo pažintiniu moralės vystymosi modeliu, galime teigti, jog socialiniai pedagogai, kurie įvardino transcendentinių ir antropocentrių vertybių sistemai priskiriamas vertybes jų moraliniai sprendimai būtų priskirti konvenciniam lygmeniui, trečiajai tarpasmeninio atitikimo orientacijos stadijai. Analizuojant kategoriją „Socialinis pedagogas savo darbe vadovaujasi vertybinėmis nuostatomis nurodytuose kvalifikaciniuose reikalavimuose ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo įsakyme“ socialiniai pedagogai įvardino tas vertybes, kuriomis vadovaujasi savo darbinėje kasdieninėje profesinėje veikloje (žr. 2.3.1.2 lentelę).

2.3.1.2 lentelė

Deklaratyvios socialinių pedagogų vertybinės nuostatos, reikšmingos dirbant socialinio pedagogo darbu, vertinimas

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	ĮRODANTIS TEIGINYS	TEIGINIŲ SKAIČIUS
<i>Socialinis pedagogas savo darbe vadovaujasi vertybinėmis nuostatomis nurodytuose kvalifikaciniuose reikalavimuose ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo įsakyme</i>	Vertybė - empatija	<Socialinio pedagogo darbe svarbiausia yra empatija...> <...empatija kiekvienam vaikui...>	102
	Vertybė - pagarba	<...ir pagarba kiekvienam žmogui...> <Pagarba kiekvienam vaikui> <...pagarba ugdytiniais ir kolegomis.>	63
	Vertybė - tolerancija	<...tolerancija nepriklausomai nuo ugdytinių kultūros lygio...> <tolerancija (vaiko tautybei, praeičiai, socialiniai padėčiai)...>	59
	Vertybė - konfidencialumas	<...konfidencialumo išlaikymas...> <...ir būtinai konfidencialumo.> <Konfidencialumas...>	43
	Nesmerkimo ir neteisimo vertybė	<...stengiuosi kitų neteisti ir nesmerkti...> <...neteisti ir nesmerkti kitų ...>	12

Socialinių pedagogų nuomone, jų profesinėje veikloje, yra reikšmingos tos vertybės, kurios yra nurodytos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakyme dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo. Tačiau žvelgiant į įvardintas vertybes, galima teigti, jog svarbiausia vertybė socialinių pedagogų darbe – empatija. Ši vertybė įpareigoja, socialinį pedagoga, būti empatišku, kad kiekvienas ugdymo įstaigos bendruomenės narys tikėtų, socialiniu pedagogu, jog bus jo suprasti. Tačiau tokios vertybės, kaip pagarba ir

tolerancija, užima tik antrą ir trečią vietą, nors jos ne ką mažiau reikšmingos dirbant socioedukacinį darbą. Laikymasis pagarbos vertybės, socialinį pedagogą įpareigoja jausti besąlygišką pagarbą kiekvienam ugdymo įstaigos bendruomenės nariui. Tolerancijos vertybė – socialinio pedagogo priėmimas kitų individų, turinčių skirtingų įsitikinimų, vertybių, tautinę priklausomybę. Konfidencialumo kaip vertybės, galima teigti, socialiniai pedagogai laikosi, tik tie, kurie pripažįsta savo darbe, kad svarbu šios vertybės laikytis, nepažeidžiant ugdytinio privatumo, paslapties išlaikymas apie ugdytinio problemas, informacijos ne viešinimo ir t.t. Tačiau nesmerkimo ir neteisimo vertybė nėra reikšminga socialiniams pedagogams, jų profesinėje veikloje, tad galima teigti, jog kasdieninėje darbinėje veikloje socialiniai pedagogai dėl susidariusių aplinkybių tampa ugdytinio teisėjais, pedagogų interesų atstovaujančioje pusėje, tačiau ne atstovais ugdytinių gerovės. Visgi, labai maža dalis socialinių pedagogų pripažįsta ir vadovaujasi savo kasdieninėje profesinėje veikloje tokiomis vertybėmis, kaip: pasitikėjimas, atvirumas, priėmimas, unikalumas, vaiko kaip asmenybės vertinimas. Šios mažiau reikšmingos vertybės rodo, kad vyksta ne tik visuomenėje vertybių reliatyvumas, bet socialinio pedagogo darbą reglamentuojančiuose dokumentuose vertybių kaita, iškelia būtinybę, stiprinti ir brandinti socialinių pedagogų vertybes, vykdant socioedukacinę veiklą jų atžvilgiu. Remiantis L. Kohlbergo pažintiniu moralės vystymosi modeliu, galime teigti, jog socialiniai pedagogai, kurie įvardino vertybes nurodytas nurodytos kvalifikaciniuose reikalavimuose ir pareiginėje instrukcijoje, jų moraliniai sprendimai būtų priskirti konvenciniam lygmeniui, ketvirtajai socialinės tvarkos palaikymo orientacijos stadijai. Remiantis Palidaukaitės (2004) profesinių vertybių skirstymu (šiuolaikinės ir tradicinės vertybės) buvo išskirta „Profesinės vertybės svarbios socialiniam pedagogui vykdančiam profesinę veiklą“. Socialiniai pedagogai įvardijo reikšmingas šiuolaikines vertybes, tokias kaip: iniciatyvumas, kūrybiškumas bendradarbiavimas ir komandinis darbas. Tik labai maža dalis socialinių pedagogų vadovaujasi savo darbinėje veikloje objektyvumo ir efektyvumo vertybėmis. Žvelgiant į kategoriją „Etinių vertybių reikšmingumas socialinio pedagogo darbe“, kuri buvo parengta taip pat pagal aukščiau minėtos autorės vertybių skirstymą. Pagal socialinių pedagogų skaičių, kurie įvardino etines vertybes, kaip reikšmingas jų profesinėje veikloje, galima sakyti, jog etinės vertybės nėra tos vertybės, kuriomis vadovaujasi savo kasdieninėje profesinėje veikloje socialiniai pedagogai. Tik nedidelė dalis socialinių pedagogų priima ugdymo įstaigos vertybes, kaip svarbiausias socialinio pedagogo vertybes. Galiausiai kategorijos, tokios kaip „Socialinių įgūdžių tarsi vertybių supratimas“, „Asmeninių savybių tarsi vertybių supratimas“, „Kompetencijos tarsi vertybių supratimas“, „Profesionalumo tarsi vertybių supratimas“, „Socialinio pedagogo darbo funkcijų atlikimo kaip vertybės supratimas“, „Teorinių profesinių žinių kompetencijos tarsi vertybės supratimas“, „Veiksmo kompetencijos kaip vertybės supratimas“, „Darbo principų kaip vertybių

supratimas“, rodo, jog net 169 socialiniai pedagogai neturi žinių, kaip atskirti vertybes nuo asmeninių savybių, socialinių įgūdžių, kvalifikacijos, kompetencijos, socialinio pedagogo darbo funkcijų vykdymo ar turimų akademinų žinių. Visa tai patvirtina, jog visuomenėje egzistuojančios vertybės jau seniai prarado reikšmę visuomenės narių, profesijų atstovų tarpe, tarp jų ir socialinių pedagogų, vyksta visuotinis vertybių žlugimas.

Į antrąjį klausimą: „Kurios iš ugdymo įstaigos deklaruojamų vertybių jums atrodo ne visiškai priimtinos arba tinkamos ne visais atvejais?“ socialiniai pedagogai įvardijo vertybes, jų nuomone, ne visiškai priimtinas ar tinkamas įvairiose situacijose. Šio klausimo kokybinėje analizėje buvo išskirta dvylika kategorijų (žr. 6 priedą). Šiose kategorijose socialiniai pedagogai įvardino kasdieninėje profesinėje veikloje išylančias situacijas, galime daryti prielaidą, jog socialinių pedagogų įvardytas situacijas būtų galima pavadinti konfliktinėmis, kuriose įvyksta ugdymo įstaigos administracijos, pedagogų ir socialinių pedagogų vertybių susidūrimas. Iš visų šių aukščiau išvardintų kategorijų remiantis L. Kohlbergo pažintiniu moralės vystymosi modeliu buvo parengta lentelė (žr. 2.3.1.3 lentelę), atspindi socialinių pedagogų moralės sprendimų samprotavimą ir jų priėmimą.

2.3.1.3 lentelė

Deklaratyvus socialinių pedagogų moralinio sprendimo priėmimo lygmuo pagal L. Kohlbergo pažintinį moralės vystymosi modelį, vertinimas

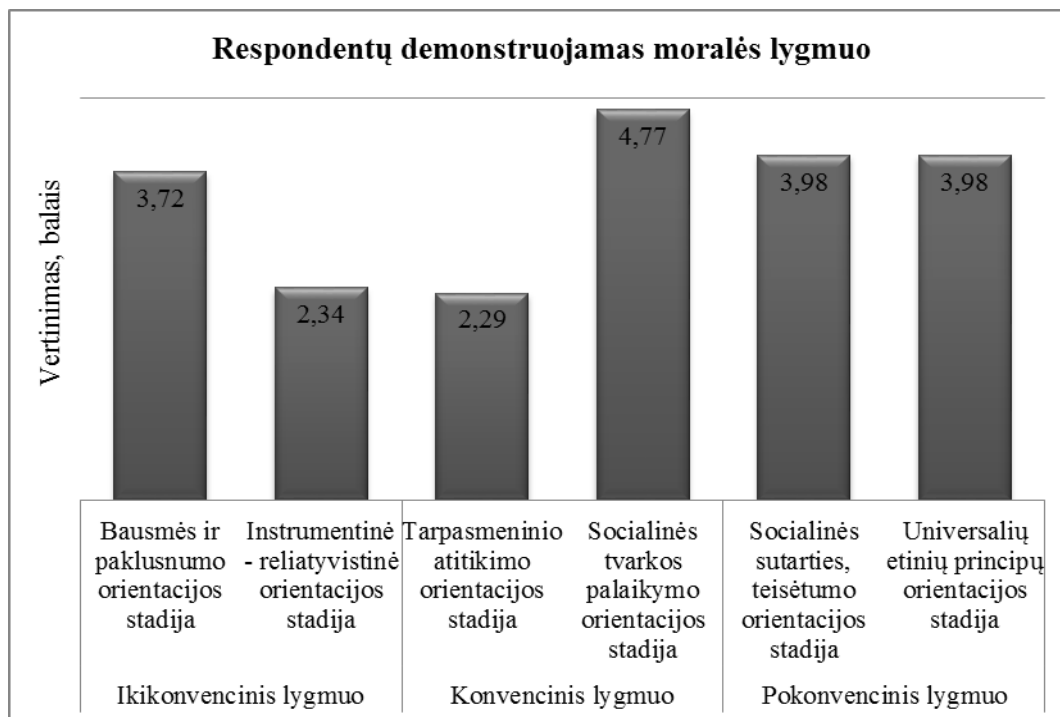
MORALĖS VYSTYMOŠI LYGMUO	ĮRODANTIS TEIGINYS	TEIGINIŲ SKAIČIUS
<i>Ikikonvencinis lygmuo</i>	<Problemų sprendimo atveju , įsakoma ką daryti, kaip elgtis ir kt. būna nevisiškai priimtinos arba tinkamos atlikti tuo atveju profesionaliai kompetencijos ribose.> <... aš dirbu šioje įstaigoje ir privalau priimti tas vertybes.> <...Juk vertybės lieka vertybėmis, juoba ugdymo įstaigoje. O reikalavimai jų atžvilgiu kartais būna neapgalvoti, bet tai - žmogiškasis faktorius, neturintis esminių blogų pasekmių.>	56
<i>Konvencinis lygmuo</i>	<...Dažniausiai įstaigų vertybės atitinka visuomenei priimtinas normas, taisykles, kurių pridera laikytis norint siekti gerų ugdymo tikslų.> <deklaruojamos vertybės priimtinos, tik jų įgyvendinimas yra nevienodai priimamas.>	3
<i>Pokonvencinis lygmuo</i>	<Kiekvienas atvejis individualus ir visų ugdymo įstaigos deklaruojamų vertybių vienam atvejui nepritaikysi, reikia gebėti atsirinkti vertybes pagal situacijas.> < visos dorovinės vertybės yra tinkamos, o jas neatitinkančios vertybės nėra priimtinos man, kaip socialiniui pedagogui.> <Kiekviena vertybė yra priimtina, tačiau reaguojant į situaciją galima priimti lanksčius sprendimus.>	5

L. Kohlbergo (cit. Miselytė, 2009) išsakytas teiginys, jog nėra reikšminga, kokią vertybę individas pasirenka, svarbu - kaip jis samprotauja, tad šių samprotavimų dėka atsiskleidžia individo moralės brandos lygmuo. Remiantis šio tyrėjo moksliniu teiginiu, socialinių pedagogų moraliniai samprotavimai buvo sugrupuoti į tris moralės vystymosi lygmenis priskiriant juos šioms modelio moralinio mąstymo stadijoms: bausmės ir paklusnumo orientacijos stadija (ikikonvencinis lygmuo), socialinės tvarkos palaikymo orientacijos stadija (konvencinis lygmuo), socialinės sutarties, teisėtumo orientacijos stadija (pokonvencinis lygmuo). Analizuojant socialinių pedagogų teiginius priskirtus pirmajai stadijai, teiginys: „Problemų sprendimo atveju, įsakoma ką daryti, kaip elgtis ir kt. būna nevysiškai priimtinos arba tinkamos atlikti tuo atveju profesionaliai kompetencijos ribose“ išsakytas moralinis samprotavimas, atspindintis, kad socialinis pedagogas pats savarankiškai nepriima sprendimų „... įsakoma ką daryti, kaip elgtis ir kt...“, jam sprendimą „padiktuoja“ įstaigos administracijos atstovai, kuriuos socialinis pedagogas laiko autoritetu, šis savo ruožtu bijodamas „bausmės“ pasiduoda ir priima administracijos sprendimus (Kohlberg, Hersh, 1977; Miselytė, 2009; Trevino, 1986). Antrajai stadijai priskirtuose socialinių pedagogų teiginiuose, galima būtų išskirti teiginį: „...Dažniausiai įstaigų vertybės atitinka visuomenei priimtinas normas, taisykles, kurių pridera laikytis norint siekti gerų ugdymo tikslų“, kuris atspindi socialinės tvarkos palaikymo orientacijos stadiją ir jos bruožus: socialinio pedagogo orientacija į įgaliojimus, nustatytas ugdymo įstaigos taisykles ir socialinės tvarkos palaikymą. Tad socialinio pedagogo teisingas elgesys sudarytas iš pareigos atlikimo, rodant pagarbą vertybėms bei laikantis socialinės tvarkos savo pačių labui. Taip pat socialinis pedagogas supranta, kad jo teisės turi sutapti ne tik su ugdymo įstaigos taisyklėmis, deklaruojamomis vertybėmis, bet ir su visuomenėje vyraujančiomis teisėmis ir galiojančiomis taisyklėmis (Briedis, Kazlauskas, 2008; Kohlberg, Hersh, 1977; Miselytė, 2009; Trevino, 1986). Galiausiai trečiajai stadijai socialinės sutarties, teisėtumo orientacijos stadijai priskirti socialinių pedagogų teiginiai: „Kiekvienas atvejis individualus ir visų ugdymo įstaigos deklaruojamų vertybių vienam atvejui nepritaikysi, reikia gebėti atsirinkti vertybes pagal situacijas“ atspindi šios stadijos bruožus: socialinis pedagogas aiškiai supranta vertybių ir nuomonių reliatyvumą, toleruoja skirtingus požiūrius. Teisingam jo, kaip socialinio pedagogo, elgesiui yra svarbios asmens vertybės ir nuomonė, nuošalyje paliekant tai, kas konstituciškai ir demokratiškai sutarta, tad griežtos taisyklės ir standartai mažiau svarbūs. Rezultatas – socialinio pedagogo dėmesys „teisingam požiūriui“, tad specialistas ugdymo įstaigos taisykles suvokia, kaip lankstų instrumentą žmogiškosioms vertybėms palaikyti (Kohlberg, Hersh, 1977; Miselytė, 2009). Teiginys „Visos dorovinės vertybės yra tinkamos, o jas neatitinkančios vertybės nėra priimtinos man, kaip socialiniui pedagogui“ atspindi Trevino (1986) išsakytą požiūrį, jog socialinis pedagogas siekia išsaugoti nereliatyvias vertybes t.y. transcendentinių vertybių sistemai

priskiriamas vertybes ir teises, nepaisant daugumos nuomonės. Remiantis Briedžiu ir Kazlausku (2008), galima daryti prielaidą, kad šio socialinio pedagogo išsakytas teiginys nurodo, jog savo kasdieninėje profesinėje veikloje atsiradęs kokybinis moralinės raidos charakteristikos skirtumas lemia specialisto moralinio sprendimo apie interesų ir vertybių turinį, atsižvelgiant į vertybių hierarchijos prioritetų reikalavimą, ne tik jam asmeniškai laikantis jo, bet ir kitiems ugdymo bendruomenės nariams laikytis šio principo.

2.3.2. Realus socialinio pedagogų moralinių sprendimų lygmens, pasireiškiančio praktinėje veikloje, analizė

Realus socialinių pedagogų moralės lygmeniui įvertinti buvo pateiktos 3 praktinės veiklos situacijos ir pateikti 6 galimo elgesio variantai, atitinkantis 6 moralinio išsivystymo stadijas pagal L. Kohlbergo pažintinį moralės vystymosi modelį. Kiekvieną pateiktą problemos sprendimo variantą socialiniai pedagogai turėjo įvertinti balu nuo 1 iki 6, kur 1 reiškę, kad jie niekada nesirenka tokio elgesio, o 6 – kad tai yra jiems įprastas elgesys. Apskaičiuojant atitinkamos orientacijos bendrą vertinimą buvo vedamas visose trijose situacijose ją apibūdinančių teiginių vertinimo vidurkis. Gauti rezultatai pateikiami 5 paveiksle.

5 pav. Socialinių pedagogų realiai demonstruojamas moralės lygmuo

Paveiksle matyti, kad realiose socialinio pedagogo praktinės veiklos situacijose dominuoja konvencinio lygmens socialinės tvarkos palaikymo orientacijos stadija. Vadinasi,

socialiniai pedagogai, priimdami moralinius sprendimus, orientuojasi į įgaliojimus, nustatytas taisykles ir socialinės tvarkos palaikymą, stengiasi atlikti savo pareigas tam, kad patys jaustųsi gerai ir palaikytų socialinę tvarką. Tačiau jei reikėtų išskirti ne vyraujančią moralinių sprendimų priėmimo orientacijos stadiją, o vyraujančią lygmenį, tuomet galima būtų teigti, kad visgi realiame praktiniame socialinių pedagogų darbe dažniausiai pasireiškia pats aukščiausias – pokonvencinio – moralinių sprendimų priėmimo lygmuo, kuriame kiekvienas asmuo žino, kokios moralinės vertybės ir principai jam yra priimtini ir jais vadovaujasi kasdieniniame gyvenime ir profesinėje veikloje.

Įvertinus socialinių pedagogų realiai demonstruojamą moralinių sprendimų priėmimo lygmenį siekta išsiaiškinti, ar jis yra susijęs su demografinėmis charakteristikomis tam pasitelkiant tuos pačius statistinius kriterijus kaip ir deklaruojamų moralinių sprendimų priėmimo analizėje. Nustatyta, kad realiai demonstruojama ikikonvencinio lygmens instrumentinė - reliatyvistinė orientacijos stadija ir konvencinio lygmens tarpasmeninio atitikimo orientacijos stadija skiriasi priklausomai nuo socialinių pedagogų išsilavinimo (atitinkamai $F = 3,35$; $p < 0,05$ ir $F = 3,17$; $p < 0,05$). Atliktas dviejų nepriklausomų imčių vidurkio palyginimas tarp skirtingą išsilavinimą turinčių socialinių pedagogų parodė, jog tiek ikikonvencinio lygmens instrumentinė - reliatyvistinė orientacijos stadija, tiek ir konvencinio lygmens tarpasmeninio atitikimo orientacijos stadija aukštąjį antros pakopos universitetinį išsilavinimą (magistro laipsnį) turintys pedagogai vadovaujasi rečiau nei turintys aukštąjį universitetinį pirmos pakopos (bakaluro laipsnį) išsilavinimą (atitinkamai $t = 3,07$, $p < 0,01$ ir $t = 3,19$, $p < 0,01$). Kitų statistiškai reikšmingų skirtumų tarp moralinio sprendimo priėmimo lygmens ir tiriamųjų išsilavinimo nenustatyta. Tačiau rasti skirtumai tarp to, kaip dažnai konvencinio moralinių sprendimų priėmimo lygmens tarpasmeninio atitikimo ir socialinės tvarkos palaikymo orientacijų stadijomis vadovaujasi skirtingą darbo stažą turintys socialiniai pedagogai (atitinkamai $F = 3,59$; $p < 0,05$ ir $F = 3,58$; $p < 0,05$). Realiai konvencinio lygmens tarpasmeninio atitikimo moralinių sprendimų priėmimo orientacijos stadija iki 3 metų darbo patirties turintys asmenys vadovaujasi rečiau nei turintys 4-10 metų darbo stažą ($t = -3,04$, $p < 0,01$), o turintys 4 -10 metų darbo patirtį – dažniau nei turintys 11-15 metų ($t = 2,38$, $p < 0,05$) darbo patirtį. Iki 3 metų darbo patirties turintys socialiniai pedagogai dažniau vadovaujasi konvencinio lygmens socialinės tvarkos palaikymo orientacijos stadija nei turintys 4-10 metų ($t = 3,16$, $p < 0,01$) ar 11 – 15 metų ($t = 2,84$, $p < 0,01$) darbo patirtį.

Analizuojant realiai demonstruojamo moralinių sprendimų priėmimo lygmens skirtumus pagal tiriamųjų darbovietę nustatyta, kad tokie skirtumai egzistuoja ($F = 2,19$; $p < 0,05$), tačiau jie plačiau neanalizuojami, nes tai nėra tikslinga šiame darbe.

Svarbu paminėti, kad kai kurios moralinių sprendimų priėmimo orientacijų stadijos glaudžiai siejasi su socialinių pedagogų amžiumi: kuo vyresni socialiniai pedagogai, tuo dažniau sprenddami realiai kylančias moralines dilemas jie vadovaujasi ikikonvencinio lygmens instrumentine – reliatyvistine orientacijos stadija ($r = 0,117$, $p < 0,05$) bei konvencinio lygmens tarpasmeninio atitikimo ($r = 0,133$, $p < 0,05$) ir socialinės tvarkos palaikymo orientacijos stadijomis ($r = 0,215$, $p < 0,05$). Ir nors šie ryšiai yra statistiškai reikšmingi, tačiau koreliacinis ryšys yra labai silpnas.

Apibendrinant statistinius duomenis galima teigti, kad socialiniai pedagogai, sprenddami realias profesines moralines dilemas, sprendimų priėmimo dažniausiai vadovaujasi konvencinio lygmens socialinės tvarkos palaikymo orientacijos stadija, tačiau bendrame kontekste vyrauja pokonvencinis moralinių sprendimų priėmimo lygmuo.

Tyrimo kokybinėje turinio analizėje, trečiame klausime: „Kokiose situacijose dažniausiai susikerta Jūsų, kaip specialisto, turimos vertybės ir ugdymo įstaigos bei jos narių keliama reikalavimai?“ socialiniai pedagogai įvardijo situacijas, kuriose jų turimos vertybės, susikerta su ugdymo įstaigos, jos narių vertybėmis. (žr. 7 priedą). Iš visų sudarytų kategorijų, remiantis L. Kohlbergo pažintiniu moralės vystymosi modeliu buvo parengta lentelė (žr. 2.3.2.1 lentelę), atspindi socialinių pedagogų moralės sprendimų samprotavimą ir jų priėmimą.

2.3.2.1 lentelė

Realus socialinių pedagogų moralinio sprendimo lygmuo, pasireiškiantis situacijose, tarp specialisto vertybių ir švietimo ir ugdymo įstaigos vertybių, pagal L. Kohlbergo pažintinį moralės vystymosi modelį, vertinimas

MORALĖS VYSTYMOŠI LYGMUO	ĮRODANTIS TEIGINYS	TEIGINIŲ skaičius
<i>Ikikonvencinis lygmuo</i>	<būna, kad ugdymo įstaigai patogiau, kad mokinys išeitų iš mokyklos, o aš tam nepritariu, nes manau, kad kokius vaikus turime su tokiais reikia stengtis dirbti. Tuomet tik išsakau savo nuomonę ir argumentus, kodėl vaikui geriau likti, bet sprendžia administracija> <sunku išlaikyti konfidencialumą, nes sunku atsispirti administracijos reikalavimams>	35

<i>Konvencinis lygmuo</i>	<Kai reikia bausti už pažeidimus, nes esu diplomatiška ir dažnai bausti nėra išeitis ir problemos sprendimas.> <Kai reikia kreiptis į miesto vaiko gerovės komisiją, kol kas šios institucijos naudos nemačiau.... Todėl nesinori kreiptis į ją, nes vaikui bus tik blogiau.> <Situacijose, kai reikia taikyti poveikio priemones. Būna situacijų, kai įstaigos vadovas nepritaria siūlomoms priemonėms ir nori, kad būtų remiamasi tik jo nuomone ir sprendimu.>	24
<i>Pokonvencinis lygmuo</i>	< Kai stengiuosi būti „blogų mokinių pusėje“> <Kai man svarbiausia yra mokinių gerovė, tada ir susikerta interesai.> <...Kai į mokyklą nori ateiti neįgalus mokinys, turintis didelių problemų, ugdymo įstaigos pozicija - nėra vaiko, nėra problemos. mano nuomonė - mes turime padėti visiems, neklajuokime etikečių.> <teisingumo, dėl šitos reikia gerai pakovot> <kiekviena situacija yra unikali, tik nereikia bijoti elgtis taip kaip jums atrodo teisingai, jeigu tai gina vaiką, nežeidžia jo>	14

Analizuojant ikikonvenciniam lygmeniui priskirtus teiginius, įrodančius socialinių pedagogų moralinių sprendimų priėmimą, galima teigti, jog šiame lygmenyje, socialiniai pedagogai pasiduoda taisyklėms, egzistuojančioms jų ugdymo įstaigos bendruomenėje ir veiksmo etiketėms „geras“ ir „blogas“, „teisingas“ ar „klaidingas“ ir šias etiketes interpretuoja pagal pirmąjį aspektą: taisyklės, reikalavimus įtvirtinantis asmuo yra ugdymo įstaigos vadovas (autoritetas), tad jis, kaip socialinis pedagogas prisiderina prie autoriteto keliamų reikalavimų, taisyklių, leisdamas administracijos atstovams priimti sprendimus susijusius su ugdytinių gerove: „...tik išsakau savo nuomonę ir argumentus, kodėl vaikui geriau likti, bet sprendžia administracija“. Tai rodo socialinio pedagogo nesavarankiškumą sprendimų, susijusių su ugdytinių gerovės užtikrinimu, priėmimo bei neatstovavimu ugdytinių interesams, nors ši socialinio pedagogo teisė yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakyme dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinime (2001): 5.7 punktas „atstovauti vaiko teisėms švietimo ar globos įstaigoje ir už jos ribų“. Kitas labai reikšmingas socialinio pedagogo teiginys: „Sunku išlaikyti konfidencialumą, nes sunku atsispirti administracijos reikalavimams“ nurodo, kad šis specialistas nesilaiko konfidencialumo kaip vertybės, įtvirtintos aukščiau minėtame teisiniame dokumente: 7.9. punktas „konfidencialumo – vaikų bylos ir jose sukaupta informacija turi būti saugoma tik socialiniam pedagogui prieinamoje vietoje ir gali būti pateikiama kitiems tik tai gavus tėvų arba teisėtų globėjų sutikimą ir būtina laikytis paslapties apie vaiko problemas išlaikymo principų“. Galima teigti, jog socialiniai pedagogai laikosi konfidencialumo vertybės, kurie pripažįsta savo darbe, kad svarbu šios vertybės laikytis, nepažeidžiant ugdytinio privatumo, paslapties išlaikymo apie ugdytinio problemas, informacijos

ne viešinimo ir t.t. Visgi, socialinis pedagogas norėdamas būti „geras“ ugdymo įstaigos bendruomenės narys, administracijos, pedagogų, tarpe paklūsta jų prašymui, pasakyti informaciją apie ugdytinius, jų problemas, pokalbius su jais. Analizuojant konvenciniam lygmeniui socialinės tvarkos ir palaikymo orientacijos stadijai priskirtus teiginius, įrodančius socialinių pedagogų moralinių sprendimų priėmimą, galima teigti, jog šioje stadijoje, socialiniai pedagogai orientuojasi į įgaliojimus, nustatytas taisykles ir socialinės tvarkos palaikymą. Socialinio pedagogo pareigos vykdymas ugdymo įstaigos bendruomenėje yra jo teisingas elgesys, paremtas visuomenėje galiojančiais įstatymais ir socialine tvarka (Kohlberg, Hersh, 1977; Miselytė, 2009; Trevino, 1986). Išsakyti teiginiai: „Kai reikia bausti už pažeidimus, nes esu diplomatiška ir dažnai bausti nėra išeitis ir problemos sprendimas“ ir „Kai reikia kreiptis į miesto vaiko gerovės komisiją, kol kas šios institucijos naudos nemačiau.... Todėl nesinori kreiptis į ją, nes vaikui bus tik blogiau“ nurodo, kad socialiniai pedagogai supranta, kodėl jiems reikia taikyti poveikio priemones ugdytiniu atžvilgiu ar kreiptis į vaiko gerovės komisiją, neturėdami kitos išeities, kaip paklusti galiojančiai tvarkai, visuomenėje teisiškai įtvirtintiems įstatymams, kurie įgalioja socialinius pedagogus vykdyti numatytas funkcijas. Žvelgiant į socialinių pedagogų teiginius „Teisingumo, dėl šitos reikia gerai pakovot“ ir „Kai stengiuosi būti „blogų mokinių pusėje“, kurie patvirtina pokonvenciniam lygmeniui būdingus bruožus, remiantis Myers (2000), Kohlberg, Hersh (1977), Trevino (1986): socialinių pedagogų deklaruojamos ir įtvirtintos moralinės vertybės ir principai, profesinėje veikloje praktiškai taikomi, skelbiant ugdytinių neginčijamas teises ir savo, kaip socialinio pedagogo etinius principus. Socialinio pedagogo teisingam elgesiui yra svarbios jo asmens vertybės ir nuomonė, nuošalyje palieka tai, kas konstituciškai ir demokratiškai sutarta, tad griežtos taisyklės ir standartai mažiau svarbūs. Šiam specialistui svarbiausia - išsaugoti nereliatyvias vertybes ir teises t.y. ugdytinio teisę į gerovę, nepaisant ugdymo bendruomenės narių nuomonės. Socialinis pedagogas elgiasi pagal savo įsitikinimus, remdamasis universaliais teisingumo ir žmogaus teisių principais, nes pats jais tvirtai tiki, tad įstatymus ir galiojančias taisykles jis suvokia kaip lankstų instrumentą žmogiškosioms vertybėms palaikyti (Miselytė, 2009). Tad šioje stadijoje socialiniui pedagogui būdingi kognityviniai gebėjimai, numatantys fundamentalesnę moralinį žinojimą, platesnę kritinę perspektyvą, jo elgesyje pasižymi moralinės drąsos manifestaciją (Briedis, Kazlauskas, 2008). Šie išvardinti bruožai atspindi socialinės sutarties, teisėtumo orientacijos stadijos perėjimą į universalių etinių principų orientacijos stadiją, kadangi pagal socialinių pedagogų įvardintus teiginius, lieka neaišku ar jų moralinės drąsos manifestaciją pasireiškia visose situacijose, ar tik situacijose susijusiose su ugdytinių gerove. Galima daryti prielaidą, jog šios stadijos socialiniai pedagogai yra pasiruošę paaukoti gyvybę už savo moralinius įsitikinimus, susijusius su ugdytinių gerove ir jų teisių įgyvendinimu.

Socialinių pedagogų buvo klausiama „Kuomet susiduriate su sunkiais atvejais savo darbe, kuo remiantis nusprendžiate, kaip Jums reikia elgtis? Klausimo kokybinėje turinio analizėje buvo išskirtos penkios kategorijos (žr. 8 priedą). Iš visų kategorijų remiantis L. Kohlbergo pažintiniu moralės vystymosi modeliu buvo parengta lentelė (žr. 2.3.2.2 lentelę), atspindi socialinių pedagogų moralės sprendimų samprotavimą ir jų priėmimą.

2.3.2.2 lentelė

Realus socialinių pedagogų moralinio sprendimo priėmimo lygmuo, pagal L. Kohlbergo pažintinį moralės vystymosi modelį, vertinimas

MORALĖS VYSTYMOŠI LYGMUO	ĮRODANTIS TEIGINYS	TEIGINIŲ SKAIČIUS
<i>Ikikonvencinis lygmuo</i>	<...dėl patirties trūkumo dažnai reikia kreiptis pagalbos į organizacijos vidų ir taikytis prie jų reikalavimų.> <...Kartais tenka pasielgti kaip ugdymo įstaigai yra patogiau, deja...> <...kartais perduodu sprendimus priimti administracijos atstovams.>	8
<i>Konvencinis lygmuo</i>	<...tariamės su mokyklos vadovu arba apie taikomus pagalbos būdus informuoju mokyklos vadovą. Mokyklos vadovas nenurodo kokią turėčiau teikti pagalbą, leidžia spręsti pačiai ir pasitiki mano kompetencija> <Pirmiausia pasitariu su ugdymo įstaigos vadovu, vadovaujuosi taisyklėmis...> <Yra aptariama mokyklos vaiko gerovės komisijoje ir nusprendžiama.> <...kitais įstatymais, reglamentuojančiais socialinę pedagoginę pagalbą mokiniui...>	206
<i>Pokonvencinis lygmuo</i>	<Elgiuosi pagal įstatymus, tačiau stengiuosi, kad tai neprieštarautų mano įsitikinimams> <Dažniausiai nusprendžia mano vertybiniai principai, asmeninės savybės profesionalumo kontekste>	16

Analizuojant socialinių pedagogų teiginius atspindinčius ikikonvencinio lygmens moralinius samprotavimus, galima teigti, jog labai maža dalis socialinių pedagogų kreipiasi pagalbos į ugdymo įstaigos administraciją ir prašo pagalbos išsprendžiant vieną ar kitą sudėtingą situaciją, bei socialiniai pedagogai paklūsta administracijos priimtam sprendimui, nežiūrint į tai ar sprendimas bus palankus ugdytinio gerovei, ar ugdymo įstaigos gerovei. Šiam specialistui sprendimą „padiktuoja“ įstaigos administracijos atstovai, kuriuos socialinis pedagogas laiko autoritetu, šis savo ruožtu bijodamas „bausmės“ pasiduoda ir priima administracijos sprendimą, suvokdamas, kad tai nėra geriausia išeitis (Kohlberg, Hersh, 1977; Miselytė, 2009; Trevino, 1986). Tokiam socialinio pedagogo motyvui, perduoti sprendimą priimti ugdymo įstaigos administracijai priežastis – darbo patirties stoka, kurią įvardino socialinis pedagogas: „...dėl patirties trūkumo...“. Antrajam konvenciniam lygmeniui socialinės tvarkos palaikymo

orientacijos stadijai priskirti daugumos socialinių pedagogų išsakyti atspindi, jog socialiniai pedagogai orientuojasi į įgaliojimus, nustatytas ugdymo įstaigos taisykles ir socialinės tvarkos palaikymą. Tad socialinio pedagogo teisingas elgesys sudarytas iš pareigos atlikimo, rodant pagarbą vertybėms bei laikantis socialinės tvarkos savo pačių labui. Taip pat socialinis pedagogas supranta, kad jo teisės turi sutapti ne tik su ugdymo įstaigos taisyklėmis, deklaruojamomis vertybėmis, bet ir su visuomenėje vyraujančiomis teisėmis ir galiojančiomis taisyklėmis (Briedis, Kazlauskas, 2008; Kohlberg, Hersh, 1977; Miselytė, 2009; Trevino, 1986). Šis specialistas supranta ir vadovaujasi taisyklėmis, teisiniais dokumentais, tad nepriima vienas sprendimo, konsultuojasi su kolegomis, kurių pagalba priimamas bendras sprendimas. Galiausiai socialinės sutarties, teisėtumo orientacijos stadijai priskirti dviejų socialinių pedagogų teiginiai: „Elgiuosi pagal įstatymus, tačiau stengiuosi, kad tai neprieštarautų mano įsitikinimams“ ir „Dažniausiai nusprendžia mano vertybiniai principai, asmeninės savybės profesionalumo kontekste“ rodo, kad šių specialistų moralinių sprendimų priėmimas vyksta socialinės sutarties, teisėtumo orientacijos stadijoje, dėl šių stadijos bruožų: socialinis pedagogas aiškiai supranta vertybių ir nuomonių reliatyvumą, toleruoja skirtingus požiūrius. Teisingam jo, kaip socialinio pedagogo, elgesiui yra svarbios asmens vertybės ir nuomonės, nuošalyje paliekant tai, kas konstituciškai ir demokratiškai sutarta, tad griežtos taisyklės ir standartai mažiau svarbūs. Rezultatas – socialinio pedagogo dėmesys „teisingam požiūriui“, tad specialistas ugdymo įstaigos taisykles suvokia, kaip lankstų instrumentą žmogiškosioms vertybėms palaikyti (Kohlberg, Hersh, 1977; Miselytė, 2009).

Į pateiktą penktą klausimą „Kas Jums sunkiausia, kai savo darbe norėtumėte pasielgti vienaip, o privalote elgtis kitaip?“ socialiniai pedagogai įvardijo moralinius sprendimus, kuriuos priima tam tikrose profesinėse veiklos situacijose, pasitaikančiose ugdymo įstaigos bendruomenėje. Kokybinėje analizėje buvo išskirtos penkios kategorijos (žr. 9 priedą). Iš visų šių aukščiau išvardintų kategorijų remiantis L. Kohlbergo pažintiniu moralės vystymosi modeliu buvo parengta lentelė (žr. 2.3.2.3 lentelę), atspindi socialinių pedagogų moralės sprendimų samprotavimą ir jų priėmimą.

Realiose kasdieninėse darbinėse situacijose socialinių pedagogų moralinių sprendimų priėmimo lygmenys pagal L. Kohlbergo pažintinį moralės vystymosi modelį, vertinimas

MORALĖS VYSTYMOŠI LYGMUO	ĮRODANTIS TEIGINYS	TEIGINIŲ SKAIČIUS
<i>Ikikonvencinis lygmuo</i>	<Sunkiausia, kai reikia „paklusti“ kitų nuomonei, kuri atrodo visiškai netinkama toje situacijoje.> < Sunkiausia suprasti požiūrį asmenų, kurie neleidžia priimti teisingų sprendimų.> <Paminti savo moralines vertybes, jeigu aš esu vienos nuomonės, ir manau, kad reikėtų pasielgti vienaip, o priversta daryti taip kaip naudinga organizacijai.> <Priešprieša. Turiu paminti savo vertybes ir įsitikinimus, kad įtikčiau savo darbu organizacijai.>	15
	<Jaučiuosi nesaugi. Privalau galvoti apie save kaip asmenybę.>	1
<i>Konvencinis lygmuo</i>	<Tai ir yra sunkiausia elgtis taip kaip yra tinkamiausia, tačiau turi elgtis taip kaip diktuoja tvarkos aprašai.> < Sunkiausia paklusti taisyklėms, kurios kartais akivaizdžiai nepasitvirtina.> <Ne visada tai kas parašyta teisės aktuose atitinka realybę, tačiau reikia dirbti pagal dokumentus>	62
<i>Pokonvencinis lygmuo</i>	<Siekiu elgtis taip, kad būtų geriau vaikui, bet sunku tai įrodyti kitiems> < Mano nuomone soc. pedagogas turi turėti tvirtą nuomonę dėl situacijos, stengiuosi nepasiduoti "spaudimui".> < Sunkiausia, kad pasielgdama pagal taisykles (taip kaip turėčiau) ne visada galiu padėti mokiniui. Kiekvienas atvejis individualus ir ne visada galima aklaai vadovautis taisyklėmis, įsakymais.>	23

Šioje lentelėje ikikonvencinis lygmuo buvo padalintas į dvi stadijas: baismės ir paklusnumo orientacijos stadiją ir instrumentinę - reliatyvistinę orientacijos stadiją. Pirmoji stadija buvo aptarta ankstesniuose kokybinės analizės diagnostinėse srityse, antrosios stadijos bruožai nebuvo aptarti. Tyrimo dalyvio teiginys: „Jaučiuosi nesaugi. Privalau galvoti apie save kaip asmenybę“ patvirtina instrumentinės - reliatyvistinės orientacijos stadijos bruožus: socialinio pedagogo teisingi veiksmai sudaro tai, kas instrumentiškai atitinka jo, kaip asmens poreikius, o kartais ir kitų poreikius. Remiantis Myers (2000), galima teigti, jog šis socialinis pedagogas įstatymų ir socialinių taisyklių laikosi tik todėl, kad tai yra įstatymai ir taisyklės. Socialinio pedagogo vertybės sutampa su asmeniniu interesu, tačiau neapima supratimo, kad ir kiti asmenys taip pat turi interesų, tai paneigia Briedžio ir Kazlausko (2008) išsakytas mintis, jog asmens vertybės sutampa su asmeniniu interesu, apimančiu supratimą, kad ir kiti asmenys taip pat turi interesų. Didžioji dalis socialinių pedagogų teiginių buvo priskirta konvenciniam lygmeniui, per pus

mažiau išsakytų teiginių atspindėjo pokonvencinį lygmenį, visa tai rodo, kad socialių pedagogų moraliniai samprotavimai ir moralinių sprendimų priėmimų turi sąsają su socialinių pedagogų išsilavinimu, kvalifikacija ir profesine kompetencija bei lemia jų moralinę brandą.

Galiausiai paskutinis klausimas „Kai susikerta mokinių ir mokytojų interesai, kokių veiksmų imatės, kad išlaviruotumėte tarp abiejų pusių?“ socialinių pedagogų nuomonė buvo vieningesnė, tad kokybinėje turinio analizėje buvo išskirtos tik dvi kategorijos (žr. 10 priedą). Iš šių dviejų kategorijų pagal L. Kohlbergo pažintinį moralės vystymosi modelį nebuvo parengta lentelė, atspindinti teiginius, kurie atitinka tris lygmenis, kadangi socialiniai pedagogai teiginiuose įvardino savo veiksmus, kurių imasi, kuomet susikerta ugdytinio ir pedagogo interesai (žr. 2.3.2.4. lentelę).

2.3.2.4 lentelė

Realūs veiksmai, kurių imasi socialiniai pedagogai, kuomet susikerta ugdytinio ir pedagogo interesai, vertinimas

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	ĮRODANTIS TEIGINYS	TEIGINIŲ skaičius
<i>Socialinis pedagogas imasi įvairių veiksmų, kuomet susikerta ugdytinio ir pedagogo interesai</i>	Kompromiso paieškos ugdytiniui ir pedagogui	< Remiuosi liaudies posakiu, stengiuosi daryti taip, kad ir vilkas ir avis liktų sveika.> <kadangi per ilgą darbo patirtį greitai nustatau kaltininką, tai nesunku padėti problemoje tašką, randu bendrą kalbą su kiekviena puse ir tokiu būdu sprendžiama susidariusi situacija. Reikia visada būti teisingam.>	63
	Tarpininko vaidmuo tarp ugdytinio ir pedagogo	<Svarbus yra trečias asmuo, tai yra socialinis pedagogas, kuris išklausytų abi puses, mokytojas ir mokinys turi kalbėtis girdint socialiniam pedagogui, tuomet abiem pusėms galima teikti rekomendacijas, nes konflikto metu abi pusės dažnai negirdi vieni kitų.> <Stengiuosi būti geras ir teisingas tarpininkas.>	48
	Socialinis pedagogas – ugdymo įstaigos mediatorius	<Naudoju mediacijos metodą, karšto pokalbio metodą, čia ir dabar - kai kalbasi visos šalys.>	27

Kategorijoje „Socialinis pedagogas imasi įvairių veiksmų, kuomet susikerta ugdytinio ir pedagogo interesai“ didžioji dalis socialinių pedagogų nurodė, kad imasi kompromiso paieškos, tarp ugdytinio ir pedagogo, kuomet jiems patiems nepavyksta išspręsti konflikto taikiai. Kiek mažiau socialinių pedagogų atlieka tarpininko vaidmenį, tačiau kiti socialiniai pedagogai naudojami inovatyviomis priemonėmis tokiomis, kaip mediacijos metodo taikymas ugdymo įstaigos bendruomenėje: „Naudoju mediacijos metodą, karšto pokalbio metodą, čia ir dabar - kai kalbasi visos šalys“. Taip pat imasi visų priemonių naudingų ir būtinų mediacijai taikyti,

pavyzdžiui, sudaromos sutartys, moderavimas diskusijos, pokalbio modeliavimas, faktų pateikimas, istorijų pasakojimais ir t.t. Dažniausiai mediacijos metodas taikomas tarp dviejų konfliktuojančių pusių: pedagogo ir pedagogo, ugdytinio ir pedagogo. Tai rodo, kad socialiniai pedagogai siekia tobulinti save, kaip asmenybes ir kaip specialistus, visa tai pabrėžia, jog antropocentrinės vertybės jiems aktualios, reikšmingos jų kasdieninėje, profesinėje veikloje. Tačiau tik maža dalis socialinių pedagogų prašo pagalbos ugdymo įstaigos bendruomenės narių: administracijos bei kitų specialistų pagalbos. Kiti specialistai atstovauja ne ugdytinio interesus, bet pedagogo interesus: „Bandau vaikams aiškinti, kad nusileistų, negerai, bet taip darau“ ir „Stengiuosi išlaviruoti, padėti spręsti konfliktą, prašau kitų specialistų pagalbos, dažniausiai stengiuosi, kad patenkintas ir teisybės būtų mokytojas, nes kitaip negaliu“, galima teigti, jog vis dar socialiniai pedagogai save laiko tarsi ugdymo įstaigos administracijos atstovais, o ne ugdytinio gerovės ir interesų atstovais (advokatais). Tokiu būdu, šie socialiniai pedagogai, praranda ugdytinių pasitikėjimą, abipusią kokybišką sąveiką, paremtą pasitikėjimu.

2.3.3. Sąsajų tarp deklaratyvaus ir realaus socialinio pedagogų moralinių sprendimų priėmimo lygmenų analizė

Išanalizavus, kokį moralinių sprendimų priėmimo lygmenį socialiniai pedagogai deklaruoja turintys ir koks moralinių sprendimų priėmimo lygmuo pasireiškia jiems realiai veikiant praktinėse situacijose, nustatyta, jog yra tam tikrų skirtumų, t.y. tai, kuo socialiniai pedagogai teikia besivadovaujantys, ne visada sutampa su tuo, kokį elgesį jie demonstruoja. Todėl buvo atlikta koreliacinė analizė tarp deklaratyvių ir realių socialinių pedagogų moralinių sprendimų priėmimo lygmenų ir orientacijų stadijų. Gauti rezultatai pateikiami 2.3.3.1 lentelėje.

Sąsajos tarp deklaratyvių ir realių socialinių pedagogų moralinių sprendimo priėmimo lygmenų ir orientacijų stadijų

		Deklaratyvus moralinių sprendimų priėmimo lygmuo						
		I.1	I.2	II.1	II.2	III.1	III.2	
Realiai demonstruojamas moralinių sprendimų priėmimo lygmuo	I.1. Bausmės ir paklusnumo orientacijos stadija	r	0,173	0,163	0,023	0,162	0,067	-0,063
		p	0,003	0,006	0,696	0,006	0,261	0,286
	I.2. Instrumentinė – reliatyvistinė orientacijos stadija	r	0,276	-0,008	-0,129	0,146	-0,081	-0,303
		p	0,000	0,887	0,028	0,013	0,173	0,000
	II.1. Tarpasmeninio atitikimo orientacijos stadija	r	0,253	-0,091	-0,131	0,104	-0,028	-0,200
		p	0,000	0,123	0,026	0,078	0,636	0,001
	II.2. Socialinės tvarkos palaikymo orientacijos stadija	r	-0,136	-0,136	0,294	0,025	0,139	0,275
		p	0,021	0,021	0,000	0,672	0,018	0,000
	III.1. Socialinės sutarties, teisėtumo orientacijos stadija	r	-0,024	0,061	0,135	0,064	0,028	0,064
		p	0,689	0,302	0,022	0,278	0,634	0,280
	III.2. Universalių etinių principų orientacijos stadija	r	-0,104	0,061	0,093	-0,013	0,085	0,111
		p	0,079	0,300	0,115	0,823	0,150	0,061

Lentelėje matyti, jog socialinių pedagogų deklaruojami ir realiai pasireiškiantys moralinių sprendimų priėmimo lygmenys ir orientacijų stadijos ne visada sutampa. Nustatytas tik vienas sutapimas: tie socialiniai pedagogai, kurie teigia, jog savo darbe dažniausiai vadovujasi ikikonvencinio lygmens bausmės ir paklusnumo orientacijos stadija, iš tiesų realiai dažniau ir taiko šią orientaciją ($r = 0,173$, $p < 0,05$). Visiška moralinių sprendimų priėmimo priešingybė nustatyta analizuojant konvencinio lygmens tarpasmeninio atitikimo orientacijos stadijoje: kuo dažniau socialiniai pedagogai nurodo, kad ja vadovujasi priimdami moralinius sprendimus, tuo rečiau iš tiesų tai daro praktinėse profesinės veiklos situacijose ($r = -0,131$, $p < 0,05$). Čia iškyla problema: arba socialiniai pedagogai neturi tvirto moralinio sprendimo priėmimo lygmens, arba jų moralinės vertybės skiriasi nuo to, kaip jie elgiasi savo darbe.

Nustatyta ir kitų statistiškai reikšmingų sąsajų tarp atskirų moralinio sprendimo priėmimo lygmenų ir orientacijos stadijų. Kuo dažniau socialiniai pedagogai nurodo, jog savo darbe vadovujasi ikikonvencinio lygmens bausmės ir paklusnumo orientacijos stadija, tuo dažniau praktinėje veikloje demonstruoja elgesį, būdingą instrumentinei – reliatyvistinei orientacijos stadijai ($r = 0,276$, $p < 0,01$) ir tarpasmeninio atitikimo orientacijos stadijai ($r = 0,253$, $p < 0,01$), tačiau rečiau – socialinės tvarkos palaikymo orientacijos stadija ($r = -0,136$, $p < 0,05$). Socialiniai pedagogai, nurodantys, jog dažniausiai vadovujasi instrumentine - reliatyvistine orientacijos stadija, realybėje dažniau demonstruoja bausmės ir paklusnumo orientacijos stadijai būdingą elgesį ($r = 0,162$, $p < 0,01$), tačiau rečiau – elgesį, kuris būdingas socialinės tvarkos palaikymo orientacijos stadijai ($r = -0,136$, $p < 0,05$). Vadinasi, socialiniai pedagogai, kurie deklaruoja besivadovaujantys konvenciniu moralinių sprendimų priėmimo lygmeniu, ne visada taip elgiasi realybėje.

Panašūs rezultatai gauti analizuojant ir kitus deklaruojamus bei realiai pasireiškiančius moralinių sprendimų priėmimo lygmenis bei orientacijų stadijas. Socialiniai pedagogai, kurie dažniau teigia, kad savo darbe vadovaujasi konvencinio lygmens tarpasmeninio atitikimo orientacijos stadija, realybėje rečiau demonstruoja ikikonvencinio lygmens instrumentinei – reliatyvistinei orientacijos stadijai būdingą elgesį ($r = -0,129$, $p < 0,05$), tačiau dažniau – elgesį, kuris būdingas konvencinio lygmens socialinės tvarkos palaikymo orientacijos stadijai ($r = 0,294$, $p < 0,01$) ir pokonvencinio lygmens socialinės sutarties, teisėtumo orientacijos stadijai ($r = 0,135$, $p < 0,05$). Dažnesnis pokonvencinio lygmens universalių etinių principų orientacijos stadijai deklaravimas yra susijęs su retesniu elgesiu, atitinkančiu ikikonvencinio moralinių sprendimų lygmens instrumentinei – reliatyvistinei orientacijos stadijai ($r = -0,303$, $p < 0,01$) ir konvencinio lygmens tarpasmeninio atitikimo orientacijos stadijai ($r = -0,200$, $p < 0,01$) būdingą elgesį. Tokie rezultatai džiugina, nes profesinėje veikloje pasireiškia kur kas aukštesnės socialinių pedagogų vertybės nei šie patys jas nurodo.

Priešinga situacija pasireiškia analizuojant socialinių pedagogų, kurie deklaruoja besivadovaujantys konvencinio lygmens socialinės tvarkos, teisėtumo orientacijos stadija, realų elgesį. Nustatyta, kad kuo toks deklaruojamas elgesys yra susijęs su dažnesniu elgesiu, būdingu ikikonvenciniam lygmeniui: bausmės ir paklusnumo orientacijos stadija ($r = 0,162$, $p < 0,05$) ir instrumentinė – reliatyvistinė orientacijos stadija ($r = 0,146$, $p < 0,05$). Tai reiškia, kad pedagogai, kalbėdami apie moralinių sprendimų priėmimo gebėjimus, nurodo juos esant aukštesnius nei iš tiesų yra. Lygiai tokia pati situacija atsispindi ir kitoje sąsajoje: socialiniai pedagogai, kurie nurodo, jog jų moralinio sprendimo priėmimo orientacija yra pokonvencinio lygmens socialinės sutarties, teisėtumo orientacijos stadijoje, iš tiesų demonstruoja elgesį, būdingą konvencinio lygmens socialinės tvarkos palaikymo orientacijos stadijai ($r = 0,139$, $p < 0,05$). Tokį patį elgesį dažniau demonstruoja ir tie socialiniai pedagogai, kurie deklaruoja savo moralinių sprendimų priėmimo gebėjimus esant dar aukštesnio – universalių etinių principų orientacijos stadijoje ($r = 0,275$, $p < 0,01$).

Apibendrinant galima teigti, jog priimdami moralinius sprendimus socialiniai pedagogai nurodo, jog jų elgesys atitinka vieną kurią nors moralinių sprendimų priėmimo orientacijos stadiją ar lygmenį, o iš tiesų jų kalbos nesutampa su realybe: kartais jų elgesys demonstruoja žemesnius, o kartais – aukštesnius moralinių sprendimų priėmimo orientacijos lygmenis.

Išvados

1. Socialiniam pedagogui vertybės yra įsitikinimai, įprasminantys jo veiklą ir teikiantys kryptį jo elgesiui. Taip pat tai - kompetencijos elementas ir profesinės veiklos pagrindas tinkamai įvykdyti numatytas funkcijas profesinėje veikloje. Socialiniai pedagogai turėtų laikytis ir veikti pagal etinius orientyrus, profesinės etikos normas, vadovautis aukštos moralės principais, priimti tinkamus moralės sprendimus bei vadovautis aukštesne savikontrolė nei kitų profesijų atstovai.
2. Išanalizavus deklaratyvų socialinių pedagogų moralės lygmenį pagal L. Kohlbergo pažintinį moralės vystymosi modelį nustatyta, jog dominuoja dvi moralinio išsivystymo stadijos: konvencinio lygmens tarpasmeninio atitikimo orientacijos stadija, kuomet gebama suprasti kitų asmenų požiūrius, tačiau socialinių normų laikomasi siekiant užtikrinti savo pačių gerovę, ir pokonvencinio lygmens socialinės sutarties, teisėtumo orientacijos stadija, kai visuotinai priimtos taisyklės suvokiamos kaip lankstus instrumentas žmoniškosioms vertybėms ir dėsniams palaikyti.
3. Realių profesinių moralinių dilemų sprendimų priėmimo priemonė dominuoja pokonvencinis moralės raidos lygmuo.
4. Atlikus socialinių pedagogų deklaruojamo ir realiai pasireiškiančio moralės lygmenų koreliacinę analizę nustatyta, jog jų sąsajos nėra stiprios: socialinių pedagogų deklaruojamos moralinių sprendimų priėmimo orientacijos stadijos nesutampa su realiose praktinės veiklos situacijose demonstruojamomis moralinių sprendimų priėmimo orientacijos stadijomis.
5. Kvalitatyvinio tyrimo metodas atskleidė, kad socialinių pedagogų profesinėje veikloje dominuoja konvencinis moralės raidos lygmuo.
6. Hipotezė, jog daugumos socialinių pedagogų moralinių sprendimų priėmimas vyksta konvencinio lygmens ketvirtoje stadijoje, iš dalies pasitvirtino.

Literatūra

1. Aidukaitė, V. (2008). Mokytojo kompetencijos struktūros ir turinio analizė „Pedagogikos“ leidinio pagrindu. Magistro darbas. Vilnius.
2. Aramavičiūtė, V. (2005). Vertybės kaip gyvenimo prasmės pamatas. *Acta Paedagogica Vilnensia*. 14, 18-27.
3. Banks, S. (2001). *Ethics and values in social work*. Second edition. New York: Palgrave.
4. Banks, S. (2005). *Ethics and Values in Social Work*. Pograve: Mocmillar.
5. Banks, S. (2007). Between Equity and Empathy: Social Professions and the New Accountability. *Social work & Society*. 5 (3), 11 - 22.
6. Baranova, J. (2002). *Etika: filosofika kaip praktika*. Vilnius: Tyto alba.
7. Baranova, J. (2004). *XX amžiaus moralės filosofija: pokalbis su Kantu*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
8. Barnard, A., Horner, N., Wild, J. (2008). *The Value Base of Social Work and Social Care: An Active Learning*. Handbook. UK: Bell and Bain Ltd.
9. Bauman, Z. (1993). *Postmodernist ethics*. Oxford: Blackwell.
10. Bisman, C. D. (2003). Rural Aging: Social work practice models and intervention dynamics. *Journal of Gerontological Social Work*, 41 (1/2), 37 – 58.
11. Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
12. Beržinskas, G. (2004). Žmogaus vertinimas socioekonominės krašto raidos kontekste. *Filosofija. Sociologija*. Nr. 2, P. 33-38.
13. Blake, C., Cohen, H. (1985). A meta-analysis of sex differences in moral development. *Resources in Education*. The American Psychological Association. Toronto: Canada.
14. Briedis, M., Kazlauskas, E. (2008). Kognityvioji psichologija ir moralės filosofija: ar tvirtos kognityvinės ir moralinės raidos paralelės? *Problemos*, 74, 150-161.
15. *Building a safe and confident future: implementing the recommendations of the Social Work Task Force* (2010). Department of Health.
https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/180787/DFE-00602-2010-1.pdf (žiūrėta 2015-01-12).
16. Daukilas, S., Kasperiušienė, J. (2010). *E. mokymasis pedagogikos, psichologijos ir informacinių technologijų sandūroje*. Kaunas.
17. Edwards, C. P. (1982). *Moral development in comparative cultural perspective*. Cultural perspectives on child development. San Francisco: Freeman.
18. Fritzsche, D. J., Oz E. (2007). Personal Values Influence on the Ethical Dimension of Decision Making. *Journal of Business Ethics*, 75, 335 – 343.

19. Friedman, W. J., Robinson, A. B., Firdman, B. L. (1987). Sex differences in moral judgements? A test of Gilligans theory. *Psychology of omen Quarterly*, 11, 37 - 46.
20. Gapšytė, R., Snieškienė, D. (2011). Socialinio darbuotojo etinė kompetencija ir jos vystymo praktikoje galimybės. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 7(1), 113 - 129.
21. Gibbs, J. C., Basinger, K. S., Grime, R. L., Snarey, J. R. (2007). Moral Judgment Development across Cultures: Revisiting Kohlberg's Universality Claims. *Developmental Review*, 27 (4), 443 – 500.
22. Giddens, A. (2005). *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
23. Gubrium, J. F., Holstein, J. A. (2000). *The Self We Live By*. New York: Oxford University Press.
24. Harrington, D., Dolgoff, F. (2009). Hierarchines of ethical principles for ethical decision making in social work. *Ethical and Social Welfare*, 2, 183-196.
25. Higham, P. (2006). *Social work. Introducing Professional Practice*. Great Britain: The Alden Press, Oxford.
26. Hitlin, S. (2011). Values, Personal Identity, and the Moral Self. *Handbook of Identity Theory and Research*. XL.II, 515 - 529. Hardcover: Springer.
27. Jackevičiūtė, J. (2006). Vertybinės orientacijos globalizacijos sąlygomis. Magistrinis darbas. Vilnius.
28. Jucevičienė, P. (2005). Mokytojų didaktinės kompetencijos atitiktis šiuolaikiniams švietimo reikalavimams. Tyrimo ataskaita. Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymas.
29. Jucevičienė, P., Lepaitė, D. (2000). Kompetencijos sampratos erdvė. *Socialiniai mokslai*, 1 (22), 44 - 50.
30. Jung, C. G. (1999). *Analitinė psichologija ir pasaulėžiūra*. Psichoanalizė ir filosofija: rinktinė. Vilnius: Pradai.
31. Johnson, L. C. (2001). Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris. Vilnius: "Spauda".
32. Johnston, B. (2003). *Values in English Language Teaching*. 1 edition. Mahwah NJ: Erlbaum Associates.
33. Jönsson, J. M. K. (2014). Changing values Materialism in Iceland following the economic collapse: Theses. Lokaverkefni til BS-gráðu Sálfræšideild Heilbrigðisvísindasvið. University of Iceland. Reykjavík, Ísland: Háskólaprent. [http://skemman.is/en/stream/get/1946/17295/40364/1/BSTHESIS_\\$0028jmk10\\$0029.pdf](http://skemman.is/en/stream/get/1946/17295/40364/1/BSTHESIS_$0028jmk10$0029.pdf) (žiūrėta 2015-01-12).
34. Jonutytė, I. (2001). Socialinių pedagogų savanorių atrankos ypatumai: motyvacinis aspektas. *Pedagogika: mokslo darbai*, 53, 46 - 50.

35. Jonutytė, I. (2007). Asmenybės savybių svarba socialinio pedagogo profesinės veiklos sėkmei, jų tobulinimas. *Tiltai*, 2 (39), 113 - 126.
36. Kacevičius, R. (2014). Kodėl sunku suprasti Spencerio etiką? *Problemos*, 85, 180 - 182.
37. Kavaliauskienė, V. (2005). Socialinio darbo vertybių ir principų sistemos problemos. *Tiltai*, 1, 77 - 84.
38. Kavaliauskienė, V. (2008). Socialinio darbuotojo asmenybės savybės - santykio su profesija išraiška. *SOTER*, 26 (54), 87 - 102.
39. Kohlberg, L., Hersh, R. H. (1977). Moral Development: A Review of the Theory. *Theory Into Practice*, XVI (2), 53 - 59.
40. Kučinskas, V., Kučinskienė, R. (2000). *Socialinis darbas švietimo sistemoje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
41. Kulkovienė, S., Čepienė, A. (2007). Praktiniame socialinių pedagogų darbe pasitaikančios etinės problemos ir jų sprendimo būdai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 3 (14), 50 – 55.
42. Kumpinaitė, V. (2000). Darbuotojų svarba organizacijai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir metodologija*. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga (p. 219 - 220). Kaunas: Technologija.
43. Krebs, D. L., Denton, K. (2005). Toward a More Pragmatic Approach to Morality: A Critical Evaluation of Kohlberg's Model. *Psychological Review*, 112 (3), 629 – 649.
44. Kriaučiūnienė, R. (2008). Būsimųjų užsienio kalbų mokytojų moraliniai sprendimai, kaip dorinės nuostatos išraiška. *Mokytojų ugdymas*. 11 (2), 56 -70.
45. Kriaučiūnienė, R. (2011). Tarptautinis seminaras moralinės kompetencijos plėtotės klausimu. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 27, 146 - 148.
46. Kvedarienė, L. (2005). Socialinio pedagogo asmenybės savybės bei saviugdų būdai profesinėje veikloje. Magistro baigiamasis darbas. Klaipėda
47. Kvieskienė, G. (2005). *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: VPU leidykla.
48. Leliūgienė, I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija.
49. Leliūgienė, I. (2002). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija
50. Leliūgienė I. (2003). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas: Technologija.
51. Leliūgienė, I., Paulauskaitė, L., Minkutė-Henrickson, R. (2011). Manifestation of the norms of social pedagogues ethics in their professional activity. *Tiltai*, 1, 93 - 107.
52. Leonavičius, J. (1993) *Sociologijos žodynas*. Vilnius: Academia.
53. Lewis, C. (1991). *The ethics challenge in public service. A problem solving guide*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
54. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas (2011). Nr. XI-1281. Vilnius

55. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. (2008). Socialinio pedagogo rengimo standartas. Vilnius.
56. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo (2001). Nr.1667. Vilnius.
57. Lind, G. (1986). Cultural Differences in Moral Judgment Competence? A Study of West and East European University Students. *Behavior Science Research*, 20, 1 - 4.
58. Lukošaitienė, A. (2011). Socialinio pedagogo veikla ieškant ugdymo problemų sprendimo galimybių mokykloje. Magistro baigiamasis. Kaunas.
59. Miselytė, M. (2009). Jaunimo subkultūrų moralinių sprendimų kompetencijos ypatumai. *Grupės ir aplinkos*, 1, 221 - 243.
60. Myers, D. G. (2000). *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
61. Narvaez, D. (2005). The Neo-Kohlbergian Tradition and Beyond: Schemas, Expertise and Character. Nebraska Symposium on Motivation, Moral Motivation through the Lifespan, 51, 119–163. Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
62. Neale, L., Fullerton, S. (2010). The International Search for Ethics Norms: Which Consumer Behaviours Do Consumers Consider (un)Acceptable? *Journal of Services Marketing*, 24 (6), 476 – 486.
63. Nystrom, P. C. (1990). Differences in moral values between corporations. *Journal of Business Ethics*, 9 (12), 971 - 979.
64. Pakulaitė, A. (2004). Socialinio pedagogo vertybinės nuostatos. Magistro darbas. Vilnius.
65. Palidauskaitė, J. (2004). Viešojo administravimo profesinių vertybių teoriniai aspektai. *Filosofija. Sociologija*, 1, 33 – 38.
66. Paulauskaitė, L. (2012). Socialinio pedagogo veiklos etika. „Tiltas į ateitį“, 1 (5), 40 - 42.
67. Patterson, J., Tremper, Ch., Rypkema, P. (1994). *Staff screening tool kit. Keeping the bad apples out of your organization*. Washington: Nonprofit risk management center.
68. Parrott, L. (2014). *Values & Ethics in Social Work practice: 3rd Edition*. Learning Matters LTd.
69. Pedagogų kompetencijų raiška ugdymo procese (2007). Mokytojų kvalifikacijos tobulinimo programų mokomoji medžiaga. Vilnius: Versus aureus.
70. Pikūnas, J. (1994). *Asmenybės vystymasis. Kelias į savęs atradimą*. Kaunas: Šviesa.
71. Pruskus, V. (2003). *Verslo etika*. Vilnius: Enciklopedija.
72. Raboteg-Šarić, Z., Šarić, J., Zajc, M. (1997). A study of values among adolescents: Assessing terminal and instrumental value systems and orientations. *Drustvena istrazivanja: Journal for General Social Issues*, 6, 6 (32), 775 – 785.
73. Rajeckas V. (2004). *Pedagogikos pagrindai*. Vilnius. UAB „Paramos“.

74. Raths, L., Harmin, M., Simon, S. B. (1966). *Values and Teaching*. Columbus OH: Charles E. Merrill.
75. Reamer, F. G. (2005). Social Work Values and Ethics: Reflections on the Profession's Odyssey. *Advances in social work. Special issue on the future of social work*, 6, (1), 24 - 32.
76. Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
77. Snarey, J. (1985). Cross-cultural universality of social-moral development: A critical review of Kohlbergian research. *Psychological Bulletin*, 97, 202 – 232.
78. Spates, J. L. (1983). The sociology of values. *Annual Review of Sociology*. 9, 27 – 49.
79. Srėbalienė, D. (2010). Mokyklos bendruomenės narių (mokytojų ir socialinių pedagogų) požiūris į socialinio pedagogo funkcijas. Magistro darbas. Šiauliai.
80. Sunar, D. (2002). *The Psychology of Morality*. Psychology and Culture. Center for Cross-Cultural Research, Washington: Western Washington University. <http://www.wwu.edu/culture/Sunar.htm> (žiūrėta 2015-01-12).
81. Taljūnaitė, M. (2008). Tęstinių (longitudinių) tyrimų galimybės pažinti kartos socialinį kelią. *Filosofija. Sociologija*, 19 (2), 75 – 85.
82. Thoma, S. J. (1986). Estimating gender differences in the comprehension and preference of moral issues. *Development Review*, 6, 165 - 180.
83. Trevino, L. K. (1986). Ethical Decision Making in Organizations: A Person-Situation Interactionist Model. *The Academy of Management Review*, 11 (3), 601 – 617.
84. Ulevičius, L. (2006). *Kaip tapti žinomam. Etiški ryšiai su visuomene*. Kaunas: „Smaltija“.
85. Urbonienė, A. (2001). Etikos ir vertybių kontraversiškumo pagrindimas rengiant socioedukacinio darbo specialistus. Aukštojo mokslo sistemos ir didaktika: konferencijos pranešimų medžiaga (p. 388 – 394) Kaunas: Technologija.
86. Vaitkevičienė, A. (2006). Vidutiniškai sutrikusio intelekto jaunuolių aš veiksmingumo lavinimas edukacinėmis situacijomis skatinant dailinę raišką. Daktaro disertacija. Šiauliai.
87. Vaitkevičius, J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Vilnius: Egalda.
88. Vasiliauskas, R. (2005). Vertybių pedagogika: išvalgos į vertybių ugdymo teoriją ir praktiką. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
89. Verbylė, D., Kondratavičienė, V. (2013). Attitude to Education of Values of the Future Social Workers in Their Study Subjects. *Health Sciences*, 23, 4 (89), 140 - 145.
90. Vernooij, M. A. (1995). *Training needs of teachers working with emotionally disturbed children. Teacher education for special needs in Europe*. New York: Cassell.
91. Žukauskienė, R. (2007). *Raidos psichologija*. Penktoji laida. Vilnius: Margi raštai.

92. Watson, T. (2010). Leader Ethics and Organizational Commitment. *The Mid-Atlantic Leadership Review*. Christopher Newport University, 3 (1), 16 - 26.
93. Whitton, H. (2001). Praktinė etika.
http://www.stt.lt/files/mokmedziaga/CD5/CD5_5/files/_uzsienio_autoriu_straipsniai_etikos_tema/praktine%20etika.doc (žiūrėta 2015-01-12).
94. Whitton, H. (2007). Developing the 'Ethical Competence' of Public Officials - a Capacity-building Approach. *Viešojo politika ir administravimas*, 21, 49-60.

Žydrunė Metrikienė
THE EXPRESSION OF THE DECISIONS BASED ON ETHICS, VALUE SYSTEM AND MORALITY IN THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF SOCIAL PEDAGOGUES

The Master's Degree Theses

Summary

The Paper reveals expression of ethics, values, and moral judgements in the professional activities of social pedagogues. A mixed-method research was applied in order to determine ethics, values, and moral judgements of social pedagogues in their professional activities. The aim of the research was to reveal the expression of decisions based on ethics, values, and morality of social pedagogues in their professional activities. A survey – questionnaire survey method has been selected for accumulation of data acquired by means of mixed-method research. 288 social pedagogues employed by education and training establishments in Lithuania took part in the survey. SPSS software and qualitative content analysis were applied for processing of the obtained data. The major conclusions of the mixed-method research are as follows:

1. Upon analysis of the level of morality declared by social pedagogues based on L. Kohlberg's cognitive–developmental model of morality, it was found that two stages of moral development were the dominant ones, i.e. the stage of interpersonal concordance orientation in the conventional level – when they are able to understand the attitude of other people, however, the social standards are complied with in order to ensure their own welfare; and the stage of social-contract, legalistic in the postconventional level – when generally accepted rules are perceived as a flexible instrument for maintenance of the human vales and laws.
2. The postconventional level of the development of morality dominates in making decisions when dealing with the actual professional moral dilemmas.
3. Upon performance of the correlation analysis of the levels of morality declared by social pedagogues and the ones actually manifested, it was found that their correlations were not strong: stages of orientation of moral decision-making declared by social pedagogues were different from the stages of orientation of moral decision-making demonstrated in the actual situations of practical activities.
4. The qualitative research method revealed that the conventional level dominated in the professional activities of social pedagogues.
5. The hypothesis that making of moral judgements took place in the fourth stage of the conventional level in case of the majority of social pedagogues was partially confirmed.

A presentation based on the results of the conducted mixed-method research was made during the international scientific conference “Social Welfare in the Interdisciplinary Approach” held on 23 April 2015.

Keywords: ethics, values, moral judgements, social pedagogue, professional activities.

PRIEDAI